

MUSEUMSbulletinen

● NORSK FOLKEMUSEUM ● NORSK FOLKEMUSEUMS VENNER

NR. 77 3 & 4/2014

Foto omslag foran:

Eidsvollsbygningen, fotografert 7. juni 1929.
Foto: Anders Beer Wilse, Norsk Folkemuseum.

Foto omslag bak:

Heddal Stavkirke, Notodden, Telemark.
Vår største gjenstående stavkirke, antakelig
oppført mellom 1200 og tidlig på 1300-tallet.
Foto: Luca Berti, 2013.

Innhold

- 3 Jubileumsåret 2014.
AV ASTRID SANTA
- 4 1814 – Spillet om Danmark og Norge – nå i Danmark.
AV MONICA MØRCH OG JAN ROMSAAS
- 10 7. oktober 2014 – Stortinget feiret sin 200-årsdag.
AV MONICA MØRCH
- 12 Kong Christian Frederiks abdikasjon.
AV MONICA MØRCH
- 14 Møbelkonserveringen på Eidsvoll 1814.
AV STEPHANIE WESTERMANN OG VICTORIA BRÆNNE
- 20 Indianerfotografen – Wilses år i Amerika.
AV TROND BJØRLI
- 30 Folk og natur i Norge – fra fotograf Luca Bertis reiser.
AV ASTRID SANTA
- 39 Visittstuen – det kontinentale i det lokale.
AV KARI TELSTE
- 43 Interiører på flyttfot.
AV INGER JENSEN
- 44 En revitalisering av Kong Oscar IIs Samling.
AV PAAL MØRK
- 46 Besøkssenteret på Bygdø Kongsgård.
AV MARI BJØRNSRUD GABRIELSEN
- 47 Bygdø Kongsgård med ny visuell profil.
AV JAN TORE SØRSDAL
- 48 Jula på Folkemuseet.
AV ANNA LENA FLATLAND
- 50 Jul hos Ibsens i Arbins gate 1.
AV BERGLJOT ØYREHAGEN GEIST
- 51 Ny bok: Jul i Norge.
AV INGER JENSEN
- 52 Gratulasjoner.
AV INGER JENSEN
- 54 Norsk Folkemuseums Venners medlemssider.
- 60 Norsk Farmasihistorisk Museums medlemssider.

Jubileumsåret 2014

Vi nærmer oss slutten av et begivenhetsrikt år med storslått nasjonal feiring av Grunnlovsjubileet.

På Norsk Folkemuseum har jubileumsprogram, spesialutstillinger og restaureringsprosjekter gitt oss den ene spennende historietimen etter den andre og lært oss mye om året 1814 og Norges vei mot egen grunnlov og selvstendighet.

Etter at Folkemuseets jubileumsutstilling **1814 – spillet om Danmark og Norge** gikk videre til Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg Slot i Danmark i høst, har jubileumsprogrammet fortsatt. To spesielle høydepunkter har vært Stortingets feiring av sin egen 200-års dag den 7. oktober i den gamle stortings-salen på Folkemuseet, og gjenskapelsen av Kong Christian Frederiks abdikasjon på Bygdø Kongsgård den 10. oktober, nøyaktig 200 år etter den historiske hendelsen.

Forsidebildet til dette nummeret viser Eidsvollsbygningen i 1929 fotografert av Anders Beer Wilse. Wilse kan beskrives som den store norgesfotografen. Ingen annen norsk fotograf har hatt så stor nasjonal betydning og innflytelse på norsk fotografi og kultur som han.

Til neste år er det 150 år siden Wilse ble født, og Norsk Folkemuseum vil markere jubileet med en innholdsrik utstilling og rikt programtilbud knyttet til Wilses liv som fotograf og til fotografi generelt.

Hans virkeperiode i Norge var første halvdel av 1900-tallet, og når det gjelder denne tidsperioden er hans bildearkiv å regne som et skattkammer. Bildene gir et uvanlig innblikk i det norske samfunn på vei mot en ny tid.

Grunnlaget for hans utvikling som fotograf ble imidlertid lagt i løpet av unge og spennende år i USA, noe Trond Bjørli forteller om i sin artikkel *Indianerfotografen – Wilses år i Amerika*. Da han vendte hjem til Norge i 1900, ble han kjent i inn- og utland for sine landskapsfotografier, stemningsbilder og portretter.

Hans produksjon er overveldende, og sannsynligvis har ingen fotograf verken før eller siden gjennomtrålet hele Norge i samme utstrekning som Wilse gjorde de første 50 årene av det 20. århundret.

Blant vår tids fotodokumentarister som også tråler den norske landsbygda er den italienske fotografen Luca Berti. I klassisk tradisjon og med sitt eget samtidsblikk dokumenterer han norsk landskap og bygdekultur i prosjektet *Folk og Natur i Norge*. Et utvalg fotografier som ble vist på Folkemuseets fotoutstilling i år var en fin opptakt til neste års Wilse-jubileum.

Hanna Bekkevoll på Glittertinden i 1910 med Glitterind Turistforenings flagg. Foto: Ander Beer Wilse, Norsk Folkemuseum.

Men før vi går inn i det nye året, møtes vi her på Norsk Folkemuseum til det store årlige Julemarkedet — de to første helgene i desember. Her kan du oppleve juleforberedelser på tradisjonsvis og julefeiringen slik vår forfedre gjorde det. Museet pyntes til jul etter gamle tradisjoner, markedsbodene bugner av spesielle varer, og julens vakre toner lar høytidsstemningen senke seg.

Velkommen til en tradisjonsrik førjulsopplevelse i stemningsfulle omgivelser!

Hilsen Astrid Santa, redaktør

1814 – Spillet om Danmark og Norge

– nå i Danmark

av Monica Mørch og Jan Romsaas

Norsk Folkemuseums hovedsatsning dette året i forbindelse med feiringen av Grunnlovsjubileet har vært utstillingen «1814 – Spillet om Danmark og Norge». Utstillingen ble til ved et samarbeid mellom Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg Slot og Norsk Folkemuseum.

Jubileumutstillingen åpnet på Bygdøy tirsdag den 14. januar i år. Den valgte datoen var selve 200-årsdagen for inngåelsen av Kieltraktaten, avtalen som slo fast at Danmark måtte avstå Norge til kongen av Sverige. I de seks påfølgende månedene ble utstillingen svært godt besøkt av både individuelle gjester og større grupper, og spesielt populær var den for skoleklasser.

Her i Norge stengte utstillingen den 3. august i høst for å gjenåpne ved Det Nationalhistoriske Museum Frederiksborg Slott i Hillerød den 17. september. Der vil den stå til 4. januar i 2015.

KONGELIG ÅPNING

På Frederiksborg åpnet dronning Margrethe utstillingen den 17. september kl. 15. Åpningsarrangementet foregikk i Englesalen på slottet, og styreleder Henning Fode ved museet ønsket

velkommen. Etter taler av direktørene ved de to museene, Olav Aaraas og Mette Skougaard, fikk gjestene høre norske musikaliske innslag fremført av medlemmer av Frederiksborg Slotskirkes Kantori. Den kjente drikkevisen «For Norge, Kiæmpers Fødeland» fra 1771 ble fremført i en forfinet utgave. Deretter fikk vi høre Ole Bulls «Sæterjentens Søndag» og «La Mélancolie».

Leder av Carlsbergfondets bestyrelse Flemming Besenbacher talte, etterfulgt av den norske stortingspresidenten Olemic Thommessen som snakket fortalte om grunnlovsfeiringen i Norge. Deretter fulgte musikaliske innslag med stykker av Edvard Grieg, før «Slutnings Psalm» av C. E. F. Weyse ble fremført, slik den ble under kong Christian VIII's salving i 1840.

H. M. Dronning Margrethe holdt en varm tale om sitt forhold til Norge og sine inntrykk fra grunnlovsfeiringen under besøket på Eidsvoll og i Oslo den 17. mai i år. Dronningen åpnet deretter utstillingen og ble vist rundt av Mette Skougaard og Olav Aaraas med følge.

Gjestene fikk høre mer norsk musikk mens dronningens følge så utstillingen. Det var servering i det praktfulle rommet som kalles Rosen før gjestene fikk tilgang til utstillingen da

Dronning Margrethe, direktørene Mette Skougaard og Olav Aaraas beundrer bordoppdekkingen til kong Christian VIII's salving i 1840. Oppdekkingen tar utgangspunkt i bordgarnityr som har tilhørt kongen, men den er ikke en nøyaktig gjenskapelse av salvingstaffelet.

I sin åpningstale vektla dronning Margrethe sitt forhold Norge og snakket varmt og engasjert om opplevelser fra markeringen av Grunnlovsjubileet på Eidsvoll 17. mai. Maleriet bak dronningen viser hyllingen av kong Frederik III etter innføringen av eneveldet 18. oktober 1660 på slottsplassen i København. Malt av Heinrich Hansen 1879-1880.

dronningen var reist. Prosjektgruppa fra Norsk Folkemuseum deltok på arrangementet.

Katalogen er felles for den danske og den norske utstillingen og skrevet av henholdsvis norske og danske forskere. I tillegg har Frederiksborg slot utgitt en egen detaljert gjenstandskatalog over sin versjon av utstillingen.

CHRISTIAN FREDERIK

Den 17. og 18. september ble det holdt et seminar om Christian Frederik og hans virke. Seminaret hadde som mål å se større sammenhenger og forsøke å gi et helhetsbilde framfor bare å vurdere ham i et isolert dansk eller norsk perspektiv. Forskere fra Danmark og Norge bidro.

Seminaret ble arrangert på Schæffergården i Gentofte i forbindelse med utstillingen «1814 – Spillet om Danmark og Norge» og var det siste av en lang rekke arrangementer som Fondet for dansk-norsk Samarbeid har holdt i forbindelse med grunnlovsjubileet. Denne gangen var det i samarbeid med utstillingsarrangørene Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg Slot og Norsk Folkemuseum. Etter seminaret var det mottakelse i den norske ambassade i København.

Monica Mørch, historiker og konservator, var prosjektleder og fagansvarlig for jubileumsutstillingen på Norsk Folkemuseum. Jan Romsaas, kunsthistoriker og samlingskoordinator, er medredaktør for utstillingskatalogen. Alle foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Norge i helstaten var viet oppmerksomhet i et eget rom. Her ser vi Norsk Folkemuseums lysekroner fra Nøstetangen og andre gjenstander som viser Norges bidrag i helstatens økonomi.

Norge som «Kiæmpers Fødeland» får oppmerksomhet i utstillingen med malerier av norsk natur og figurene fra Nordmannsdalen ved Fredensborg slott. Rommene var innredet med tablåer på endeveggene som effektivt skapte en overraskende dybde.

Oscar Wergelands maleri av Riksforsamlingen på Eidsvoll var satt opp som tablå, med portretter av viktige aktører fra våren 1814 samt brev fra Christian Frederik innlånt fra Rigsarkivet i Danmark.

Den svensk-norske unionen fortelles gjennom gjenstander knyttet til Carl Johan og maleri av kong Carl XII – som 100 år tidligere mislykkedes i samme forsett – å bemektige seg Norge.

Danmark-Norge og Napoleonskrigene formidles gjennom de mektige historiemaleriene og bystene av aktørene i den europeiske konflikten som i dansk historie er kjent som «Englandskrigene».

Alle foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Utstillingen avsluttes med et tablå som viser den danske prins Carls kroning som kong Haakon VII i Nidarosdomen 22. juni 1906.

Vinnere av Historiedysten 2014

på spennende tur til Danmark

av Siv Garles Sjøland

I anledning Grunnlovsjubileet 2014 arrangerte Norsk Folkemuseum i vår en konkurranse for skoleelever på 8. og 9. klassetrinn i samarbeid med Det Nationalhistoriske Museum på Fredriksborg Slot. Vinnerne ble klasse 8c ved Mølladammen skole i Oslo, og premien var en to dagers tur til Danmark.

Historiedysten 2014, som konkurransen het, omfattet et forarbeid elevene ble anbefalt å gjøre på skolen, en omvisning i jubileumsutstillingen "1814 – Spillet om Danmark og Norge" og en quiz med 60 spørsmål. Quizen krevde at elevene hadde fått en forståelse for de lange linjene rundt de historiske hendelsene i Norge i året 1814, i tillegg til detaljkunnskap om de viktigste datoene og personene i denne turbulente tiden.

Den 17. september var det 30 glade og forventningsfulle elever (som nå gikk i 9C) som sjekket inn på Gardermoen med sine to lærere, Carine Bekkevold og Peter Stivang. Sammen med dem var også to fra Undervisningsseksjonen på Norsk Folkemuseum, Lars Olav Muren, og undertegnede.

Programmet var satt sammen av Det Nationalhistoriske Museum på Fredriksborg Slot, og det var to innholdsrike dager elevene fra Mølladammen skole fikk oppleve.

Vinnerturen ble lagt til 17. og 18. september for at elevene skulle delta på åpningen av utstillingen "1814 – Spillet om Danmark og Norge" i Det Nationalhistoriske museum på Fredriksborg Slot. Elevene fra Mølladammen skole tok sammen med en dansk vennskapsklasse i mot dronning Margrete i slottsgården. De norske elevene var med på den høytidelige åpningen av utstillingen. Selv om det var umåtelig stas å se den danske dronningen på nært hold, er det vel ingen overdrivelse å si at høydepunktet første dag nok var bowling og middag sammen med den danske vennskapsklassen.

Andre dag på turen ble tilbrakt i København. Elevene lærte seg å lage "nordisk mat" ved Meyers Madhus. På menyen sto det "danske smørrebrød" med stekt sild og eggssalat. Det ble også tid til en omvisning på Christiansborg, det danske Folketinget, for elevene fikk slippe løs på shopping i Stroget i København.

Det Nationalhistoriske Museum i Fredriksborg Slot hadde satt sammen et flott og variert program for den norske vinnerklassen og det var en sliten med glad gjeng som kom hjem til Norge sent torsdag kveld.

Norsk Folkemuseums utsendte takker for at vi fikk lov til å være sammen med de flotte elevene i 9C!

Historiedysten arrangeres også i Danmark, i regi av Det Nationalhistoriske Museet i Fredriksborg Slot. Vinnerne av den eldste klassen, 9A ved Brenderup og Omegns Realskole, fikk en kjempetvinnerreise til Oslo og Norsk Folkemuseum i høst den 10. og 11. oktober.

Vinnerne av Historiedysten 2014 ble 9C ved Mølladammen skole. Foto: Lars Olav Muren, Norsk Folkemuseum.

Elevene venter spent på Dronning Margrete i slottsgården i Fredriksborg Slot. Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Siv Garles Sjøland er museumspedagog i undervisningsseksjonen på Norsk Folkemuseum.

Begeistret dronning åpnet utstilling

Ved ankomsten hilste dronningen først på Henning Fode, som hun kender særdeles godt, da han er formand for bestyrelsen på Frederiksborg Slot, men også dronningens kabinetssekretær. Helt til høyre er det museets direktør, Mette Skougaard.

BLANDT NORSKE VENNER

Ustillingen "1814" forteller historien om Norges løsrivelse fra Danmark. Dronning Margrethe åpnet utstillingen på Frederiksborg Slot og uttrykte sin store begejstring for vore nordiske naboer.

En flok norske skoleelever møtte dronningen, da hun ankom til Frederiksborg Slot i Hillerød.

Dronningen fikk en grundig omvisning rundt i utstillingen, som blandt annet rummer originale kjoler og uniformer.

Basunenglene kiggede ned fra stukloftet i Englesalen, da dronning Margrethe gik på talerstolen og officielt åbnede utstillingen "1814" – året, hvor Norge fik sin første grundlov.

Tidligere på året havde dronningen selv været til stede i Norge, da nordmændene fej-

rede 200-året for adskillelsen fra Danmark, og hun huskede tydeligt de dejlige dage i maj, hvor det norske flag vajede ekstra i vinden.

– Det var en stor ære for mig at være til stede i Norge, og det rørte mig dybt, da vore naboer kunne fejre 200-året for

uafhængigheden. Jeg er så taknemmelig over den venlighed, som Danmark og min familie møder hos nordmændene, sagde dronningen, som selv har en stor viden om den nordiske historie, og selv har bidraget med input til utstillingen.

Den norske stortingspræsi-

dent, Olemic Thommessen, var også til stede ved åbningen, som også bød på underholdning med både dansk og norsk islet.

Blandt andet en norsk drikkevise, som Olemic Thommessen, kunne afsløre lod en del anderledes, når nordmænd afsynger den i festligt lag.

38 Af HENRIK SALLING · Foto: LARS H. LAURSEN

Faksimile Bildebladet, Danmark: Flere av elevene hadde med seg bunader til Danmark, og klassen var et yndet foto-objekt for den danske pressen. Norsk Folkemuseums direktør Olav Aaraas er også avbildet, sammen med Dronning Margrete og Det Nationalhistoriske Museums direktør Mette Skougaard.

7. oktober 2014 — Stortinget feiret sin

av Monica Mørch

På 200-årsdagen for det første ekstraordinære stortinget var dagens stortingsrepresentanter invitert til et minnesmøte i den gamle stortingssalen hos oss på Norsk Folkemuseum.

Ansvarlig for bursdagsfeiringen og arrangementet var Stortinget ved stortingsarkivet og grunnlovssekretariatet i nært samarbeid med Norsk Folkemuseum.

Formålet med besøket i den gamle stortingssalen var å foreta en symbolsk markering av at det på dagen 7. oktober var 200 år siden det første storting kom sammen. Det var også et ønske å formidle kunnskap til Stortinget om begivenhetene høsten 1814 og hvordan grunnloven fra mai ble reddet. For høsten 1814 var Stortinget den nye og viktigste aktøren som forsøkte å bevare Grunnloven fra mai i forhandlingene med svenskene og inngåelse av en union.

Direktør Olav Aaraas ønsket de 50 fremmøtte representantene velkommen til den gamle stortingssalen. Det nest viktigste rommet i norsk politisk historie, nest etter Rikssalen

på Eidsvoll Verk, vil vi påstå er den gamle stortingssalen, vårt lands demokratiske vugge. Stortingspresident Olemic Thommessen talte fra presidentens plass i det historiske lokalet. Thommessen siterte landets første stortingspresident Carl Adolf Diriks som i møtet 11. oktober 1814 sa «Kong Christian Frederik har gjengivet Kronen i Folkets Hænder. Agtværdige Medbrødre! Rigets Udvalgte Mænd! Eders Sindighed, Eders Viisdom skal bestemme Fædrelandets Skjæbne». Stortingspresident Olemic Thommessen vektla det ansvaret landets første stortingrepresentanter påtok seg, deres pragmatisme og fremtidsrettede beslutninger.

På programmet den historiske dagen 7. oktober stod også en faglig gjennomgang av begivenhetene høsten 1814 ved historiker Bård Frydenlund. Etterpå orienterte førstearkivar Tanja Wahl fra stortingsarkivet om selve grunnlovsdokumentet – Novembergrunnloven. Representantene ble oppfordret til å besøke utstillingen på galleriet og mesaninen. Denne utstillingen åpnet 4. november 2012 og var også et samarbeid mellom

Historiker Bård Frydenlund holdt et engasjerende foredrag for dagens stortingsrepresentanter om høsten 1814. Det var et historisk øyeblikk å se benkene i landets første stortingssal igjen fylt opp av stortingsrepresentanter. Foto: Sverre Chr. Jarild, Stortinget.

200-årsdag på Norsk Folkemuseum

stortingsarkivet og Norsk Folkemuseum. Avslutningsvis fortalte historiker Monica Mørch om stortingssalens historie og dets vei til Norsk Folkemuseum.

Etter minnesmøtet møtte stortingsrepresentantene sine kolleger i Stortingets administrasjon for felles kake og kaffeservert i Besøkssenteret. Representantene forlot museet og de ansatte fikk ta plass i stortingssalen for å få den samme gjennomgangen. Denne gangen talte stortingsdirektør Ida Børresen og gratulerte stortinget med dagen.

Fra kl. 18.00 til 20.00 var salen tilgjengelig for publikum som fikk en unik sjanse til å se Novembergrunnloven tilbake i lokalet hvor den ble vedtatt.

Olav Aaraas tar imot stortingspresident Olemic Thommessen, Tanja Wahl og Egil Borlaug fra stortingsarkivet, som bragte med seg Novembergrunnloven. Foto: Sverre Chr. Jarild, Stortinget.

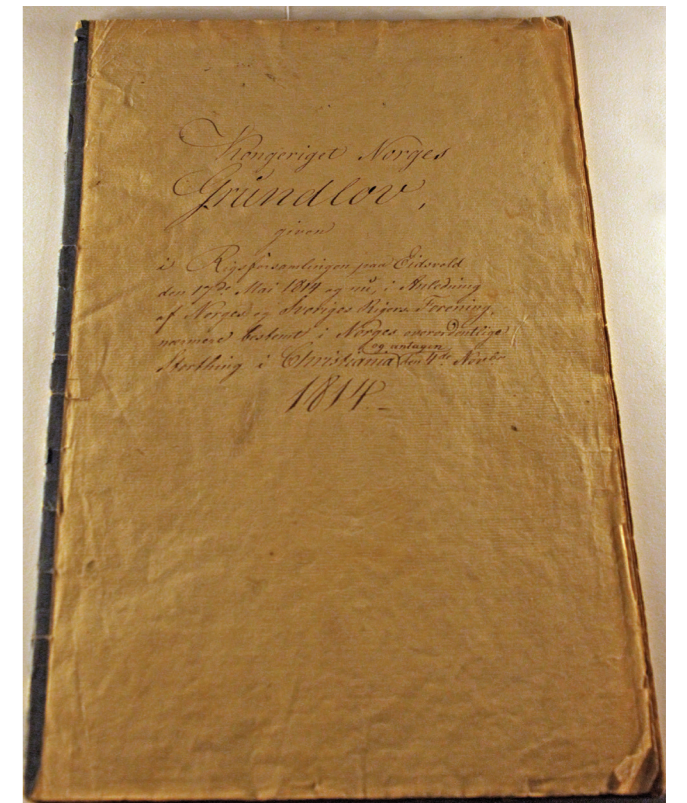
Førstearkivar Tanja Wahl og stortingspresidenten plasserer den skjøre og 200 år gamle Grunnloven i monteret, i lokalet hvor den ble vedtatt 4. nov. 1814. Foto: Sverre Chr. Jarild, Stortinget.

NOVEMBERGRUNNLOVEN TILBAKE I DEN GAMLE STORTINGSSALEN

I forbindelse med feiringen hadde stortingspresident Olemic Thommessen og stortingsarkivet med seg den originale novembergrunnloven. Det viktige dokumentet kom i egen transport og ble plassert i et monter ved presidentpodiet.

Novembergrunnloven var et resultat av at Stortinget hadde gjennomgått alle Grunnlovens paragrafer fra 26. oktober til 2. november, i samarbeid med svenske utsendinger. Resultatet av grunnlovsrevisjonen var at Stortinget styrket sin posisjon i forholdet til kongemakten, understreket av at kongen var en konstitusjonell konge, valgt av Stortinget.

Monica Mørch er historiker og konservator på Norsk Folkemuseum.

Novembergrunnlovens beskjedne forside står i stor kontrast til innholdet og statusen Grunnloven raskt fikk i Norge. Foto: Astrid Santa, Norsk Folkemuseum.

Kong Christian Frederiks abdikasjon

av Monica Mørch

Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum

Det var altså om kvelden den 10de oktober 1814 at jeg reiste fra mit landsted paa Ladegaardsøen for at gaa om bord i kommandør Fastings lugger, som laa forankret like ved stranden. Det var svært mørkt hin kveld, og vi gikk ned til stranden ved fakkellys; det var et sørgetog, egnet til at faa et hjerte av staa til at bløde. Jeg støttet mig til Falsens arm, og jeg talte rolig om hvorledes jeg skulde kunne brevvexle med ham den korte tid han forblev i Norge. Heldigvis hadde ulykkerne i den grad nedbrudt mig eller gjort mig saa ufølsom at jeg i hin stund følte mindre bitterhet end tanken paa dette oprins senere har voldt mig.

Fra Christian Frederiks dagboknotater under sitt opphold i Norge i 1814.

Fredag 10. oktober 2014 ble kong Christian Frederiks abdikasjon gjenskapt med vandreteater og fakkeltog inne i parken på Bygdø Kongsgård, i Kongeskogen og i Paradisbukta. På dagen 200 år etter at Norges konge måtte abdisere fulgte vi hans ferd til Paradisbukta. En helt unik begivenhet ble iscenesatt på historisk grunn inne i parken til hovedbygningen på Bygdø Kongsgård.

I anledning Grunnlovsjubileet i 2014 samarbeidet Norsk Folkemuseum, Bygdø Kongsgård og Det kongelige hoffs kulturformidling «Åpent slott» om arrangementet å markere Christian Frederiks abdikasjon.

Vandreteatret var lagt opp som et todelt arrangement. Første del krevde forhåndskjøpt billett via Billettservice. Andre del var gratis og åpent for alle som ønsket å slutte seg til følget utenfor porten til hovedbygningen, ved Strømsborg. Første del foregikk inne i parken ved hovedbygningen på Bygdø Kongsgård. Publikum som hadde kjøpt billett møtte opp på tunet på Bygdø Kongsgård kl. 17.45. Her ble et spent og tallrikt publikum på ca.180 personer delt inn i grupper på ca. 20 personer med hver sin vert som ledsaget gruppene gjennom første del av arrangementet. Selve vandreteatret begynte på det velvalgte tidspunktet kl. 18.14. Andre del av vandreteatret foregikk i selve Kongeskogen langs veien med seks tablåer underveis, med avslutning i Paradisbukta hvor båten som skulle ro den avsatte kongen avgårde ventet. I Kongeskogen sluttet flere seg til publikumsfølget. Vi antar at rundt 250 personer tok farvel med Christian Frederik fra Paradisbukta.

Tablåene i Kongeskogen presenterte Christian Frederiks tid i Norge. Det var levende tablåer, med musikk, dans, sang, jubelrop og militærtrommens dystre Dødemarsj, publikum fikk oppleve. Vandreteatret handlet om den danske enevoldsprinsen som ble folkevalgt konge i Norge, og om hans tid her, fra ankomst i mai 1813 til og med avreisen om kvelden den 10. oktober 1814. Det ble 17 begivenhetsrike måneder for både tronfølgeren og for Norge. Hovedbygningen på Bygdø Kongsgård var Christian Frederiks sommerresidens i den korte tiden han var konge i Norge. Da sommerkrigen mot Sverige var tapt, og Mossekonvensjonen undertegnet trakk kongen seg tilbake fra statsstyret og holdt seg i ro på Bygdø Kongsgård i tråd med betingelsene i våpenhvilen med Sverige. Her feiret han sin fødselsdag, 18. september og få, men nære venner støttet ham gjennom en vanskelig tid.

Det var i Havesstuen på Bygdø Kongsgård Christian Frederik tok imot stortingsdeputasjonen som kom for å ta imot abdikasjonserklæringen hans den 10. oktober 1814. Her måtte han frasi seg kronen for seg og sin slekt, det siste opprørte kongen sterkt – at han måtte avstå arveretten også på vegne av sin sønn.

Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum

Hovedrollen som Christian Frederik ble spilt av Torgrim Mellum Stene. Biskop Bech ble spilt av Bernt Kasberg Evenesen og grev Herman Wedel Jarlsberg ble spilt av Per Vidar G. Anfinsen. Felespiller var Torfinn Hofstad. Mange andre deltok: til sammen 24 aktører var involvert i tablåene, 12 verter ledsaget publikum, og mye arbeid ble lagt ned i kostymer og rekvisitter, og i scenebygging og lyd.

Prosjektansvarlig har vært Marit Berg, seksjonsleder i Undervisningsseksjonen. Historiker Monica Mørch har holdt i tråden som har ivaretatt historisk etterrettelighet. Ansvarlig for manus og regi har vært Anne Marie Svebak Grimstad, formidlingskonsulent i Undervisningsseksjonen. Ansvarlig for kostymer har vært Trude Haaland, kostymeansvarlig i Publikumsavdelingen.

Monica Mørch er historiker og konservator i Kulturhistorisk avdeling på Norsk Folkemuseum

RESPONS FRA PUBLIKUM

Tilbakemeldingene fra publikum har vært mange og gode, her representert ved en av dem:

Jeg var så heldig å få være med på den fabelaktige opplevelsen "Abdikasjonen" på Bygdøy fredag kveld, 10. oktober. Tusen takk til alle dere som gjorde den helt spesielle hendingen på historisk grunn mulig! Vi publikum ble trukket inn i det som utspant seg – vi var jo med og deltok! – Ja, hos meg er det ingen tvil om at vi hørte historiens vingeslag. Etter å ha levd intenst med Christian Frederik noen timer, slik vandreteatret lot oss få oppleve ham, ble avskjeden på stranda, med robåten liggende der i den mørke kvelden mot bølgene og oktobervinden, gripende. Det var nok ikke bare jeg som kjente tårene komme.

Møbelkonservering på Eidsvoll 1814

av Stephanie Westermann og Victoria Brønne

I forbindelse med Grunnlovsjubileet 1814 – 2014 ble det i forkant gjennomført store restaureringsarbeider av Eidsvollsbygningen, innvendig og utvendig. Bygningen skulle settes i stand for nasjonens store 200-årsfeiring og gi et inntrykk av hvordan den kan ha sett ut da de viktige begivenhetene fant sted der i 1814.

KONSERVERINGSPROSJEKT

For å gjennomføre dette arbeidet ble bygningen tømt i 2011, og alt inventar ble flyttet til ulike magasin ved Norsk Folkemuseum og Eidsvoll 1814. Konserveringsseksjonen ved Norsk Folkemuseum (NF) har hatt ansvaret for konserveringen av møblene som skulle til den nye utstillingen i Eidsvollsbygningen, og prosjektet kom i gang i 2012 i samarbeid med Eidsvoll 1814.

Vi startet med å etablere et midlertidig møbelkonserveringsverksted på NF. Dette var gamle utstillingslokaler og trengte derfor noe oppgradering. Et rom ble malt og det ble blant annet installert bedre arbeidslys, lyddemping, ventilasjon og arbeidsbenker for vi kunne sette i gang. De resterende rommene ble brukt til magasin. I alt fire møbelkonservatorer har vært involvert: Elke Knaus, Cecilia Nolin, Victoria Brønne og Stephanie Westermann.

EIDSVOLLSBYGNINGENS INTERIØR

Planen har vært å stille ut Eidsvollsbygningens forskjellige rom etter fullført restaurering med tidsriktig interiør fra begynnelsen av 1800-tallet. Utgangspunktet er perioden da huseieren Carsten Anker bodde i bygningen, og spesielt har vi lagt vekt på det mer nøyaktige tidsrommet da Norges grunnlov ble forfattet av Riksforsamlingens medlemmer. Bygningen ble opprinnelig oppført som hovedbygg til Eidsvold Jernverk omkring 1770 og kjøpt av Carsten Anker i 1794.

Tre av 12 stoler i spisestuen, laget etter arkitekten Joseph Christian Lillies tegninger. Foto: Stephanie Westermann, NF.

Da Carsten Anker bosatte seg på Eidsvoll i 1811 kom han fra København hvor han hadde vært direktør for Det Kongelige Møbelmagasin i 30 år. Møbelmagasinet var en statsinstitusjon som jobbet sammen med Københavns snekkermestere og arkitekter for å utvikle og produsere moderne danske møbler på europeisk nivå. Møbelmagasinet kunne også selge møblene, men var først og fremst en pådriver for kvalitet og mote.

Da Anker flyttet til Eidsvoll besto hans interiør av danske møbler fra sent 1700-tall og tidlig 1800-tall. Det var en blanding av møbler fra forskjellige hjem i København og til nyinnkjøpte møbler i forbindelse med flyttingen til Eidsvoll i 1811.

Carsten Anker gikk konkurs i 1822 og alt inventaret ble solgt på auksjon. Det finnes i dag få møbler i Eidsvollsbygningen som er fra hans tid. Noe har kommet tilbake som gaver eller innlån.

For å vise hvordan det muligens var da Carsten Anker bodde i Eidsvollsbygningen ble møbler, som er tidsriktige og som omtrent tilsvarer beskrivelsen i auksjonskatalogen fra konkuransen, kjøpt, lånt og gjenbrukt fra tidligere utstillinger.

Målet var at det skulle dannes et bilde av hvordan et tidlig 1800-talls interiør kunne se ut og hvordan en antar at Eidsvollsbygningen var innredet i Carsten Ankers tid.

MØBLER

Det har blitt konservert omtrent 345 møbler, av disse har det vært: 128 stoler, 51 bord, 7 skrivebord, 8 kommoder, 11 senger, 12 sofaer, 1 skap, 20 speil og diverse andre møbler. Møblene utgjør forskjellige kategorier:

- Fra egen samling: ca. 200 møbler
- Innlån fra andre museer: 20 møbler
- Innkjøp: 65 møbler
- Kopier: 20 møbler
- Gaver: 13 sittemøbler
- Deponi: 1 møbel

En av de danske etablerte snekkerne Carsten Anker jobbet med som direktør for Det Kongelige Møbelmagasin i København var Jens Brøttrup (ca. 1752–1832). Brøttrup fikk en del av sin utdannelse i England og på etiketten sin kalte han seg "Engelsk Snedker og Stolemager". Navnet hans er spesielt knyttet til en enkel pinnestol i mahogni.

I Eidsvollsbygningen finnes det 6 stoler som antagelig er fra Brøttrups verksted. Pinnestolene er laget av mahogni med hestehårstrekk. Stolen har tre smale, dreide spiler i ryggen og seks ovale sprosser. Formen skal være engelsk inspirert og den type stol skal ha blitt produsert rundt 1800. I tillegg er det 5 lignende stoler utstilt som er kopier fra 1900-tallet.

Carsten Anker ansatte arkitekten Joseph Christian Lillie for Det Kongelige Møbelmagasin som tegnemester for å lage

Rikssalen i Eidsvollsbygningen ferdig restaurert. Foto: Stephanie Westermann, Norsk Folkemuseum

Original pinnestol av Jens Brøttrup.
Foto: Victoria Brønne, NF.

Kopi av pinnestolen.
Foto: Victoria Brønne, NF.

Stol av Brøttrup i Hepplewhite stil.
Foto: Stephanie Westermann, NF.

Til venstre: Kong Karl Johans monogram på en vaskeservant.
Til høyre: Kong Oscar IIs monogram på et av bordene.
Begge foto: Victoria Brønne, Norsk Folkemuseum.

Bordene ser veldig elegante ut og deres fremtredelsesform var i sin tid meget moderne. Men konstruksjonen er simpel. Selv om håndverkerne i slutten av 1700-tallet var kjent med samtlige konstruksjonsformer som er tilpasset treverkets egenskaper for å bevege seg, ble de ikke brukt denne gangen. For eksempel ble bordene konstruert som en imitasjon på «rammeverk med fylling» mens skroget hovedsakelig er sammensatt med spiker og lim, noe som har ført til at de i dag har mange sprekker.

I Skrivekammeret i Eidsvollbygningen finnes det en stol som er laget i bøk. Den er dreid på en spesiell måte for å imitere bambus. Malingen på stolen er sekundær.

KONSERVERING

Konservering betyr å ta vare på gjenstandens historie og alder og stabilisere dens tilstand.

Å konservere gjenstander på et museum betyr særlig å bevare deres individuelle preg som historisk dokument og ikke fokusere på bruk eller utseende.

Siden møblene er over 200 år gamle og er blitt brukt i mange år, ble de ved slitasje eller skade reparert ved flere anledninger. Ofte har bordplater flekker på grunn av vann fra en tekopp eller en vase. Overflaten er gjerne polert eller omlakkert flere ganger. Møbler har derfor i dag ofte flere lag med lakk eller de har fått en ny og kanskje syntetisk lakk.

Det er i dag sjelden å finne møbler som ikke tidligere er blitt behandlet. Vi finner derfor nesten ingen møbler som bare har den opprinnelige overflatebehandling.

Ved siden av slitasje, skader og reparasjoner skjer det en naturlig aldringsprosess som blant annet fører til deformering, svekkelse av materialet og fargeforandring.

Vårt mål i prosjektet har vært å konservere møblene med vekt på bevaring av møblenes individuelle historie og aldringsprosess. Våre krav under konserveringsprosessen var å gjøre så mye som nødvendig og så lite som mulig.

Det vil si å ta vare på bruksslitasje, tidligere reparasjoner og behandlinger og generelle aldringstegn så lenge de ikke har en skadende effekt.

Himmelseng uten gardiner. Foto: Stephanie Westermann, NF.

For hvert enkelt møbel må man vurdere hvor mye man vil gripe inn og samtidig bevare dets individuelle preg som et fysisk dokument over fortiden.

Faktorer som fremskynder gjenstandens forfall er blant annet støv, smuss, muggsopp og ustabil konstruksjon. Konserveringstiltakenes hovedprioritet er å stabilisere objektets tilstand og redusere alt som fremskynder nedbryting.

Alle møbler fikk derfor først og fremst et felles minimumstiltak for å forsinke disse nedbrytende prosessene: støvtørking, rensing og stabilisering.

Ut over det ble tiltakene for hvert møbel individuelt vurdert. Mange møbler hadde fått tidligere reparasjoner og suppleringer som ikke var gode i kvalitet og estetikk.

Derfor ble veldig påfallende eller skadende suppleringer enten fjernet eller konservert på nytt.

På grunn av tidligere bruk og aldringsprosesser blir liming ofte svakere i løpet av tiden. Derfor var mange finerdeler og trebiter løse og andre manglet. Løse deler ble limt på nytt, og der manglende deler var svært i øyenfallende og forstyrrende, ble de supplert.

Manglende deler ble erstattet der det var mulig, løse deler limt og en del spiker og skruer som kunne skade møbelet ble fjernet. Kun reversible materialer ble brukt.

En klassisk skade på historiske møbler er løse finerdeler. Særlig deler av båndintarsia løsner eller løfter seg. Treverket under finer krymper delvis, dermed løfter stripene seg opp. Treverk som organisk materiale kan, etter det er felt og tørket, fortsatt avgi eller binde vann fra luften som fører til at det krymper eller sveller.

En større utfordring under konserveringsprosessen var møblenes ulike opprinnelsene. Mange ble innkjøpt og kom fra

Rensing av sengens toppstykke. Foto: Victoria Brønne, NF.

privat bruk. Deres fremtoning og tilstand krevde delvis en mer omfattende konservering og delvis restaurering fordi møblene tidligere var behandlet etter personlig smak eller reparert uten kunnskap. Forandringene som var gjort svekket delvis møblenes betydning og verdi.

En innkjøpt dagseng var malt med hvit akrylfarge, noe som ikke er tidsriktig. Fargen ble fjernet og treverket lakkert. Også beina var løse og det ble synlig at den tidligere var blitt reparert med syntetisk lim.

En del møbler ble konservert til grunnlovsjubileene i 1914 og 1964. Dessverre finnes det ingen dokumentasjon om disse konserveringstiltakene.

LOGISTIKK

Konserveringsseksjonen hadde også ansvar for transport og innredning av Eidsvollbygningen. Alle møbler ble hentet fra forskjellige magasin og konservert på Norsk Folkemuseum.

Da alle gjenstandene skulle tilbake til Eidsvollbygningen ble de pakket og flyttet i flere omganger, både på vinterføre og i regnvær. Det ble mye koordinering og planlegging i forhold til møblene som var ferdig konservert, rom som var prioritert til visning, håndverkere som fortsatt jobbet i Eidsvollbygningen og en plassering i logisk rekkefølge.

Allt ble pakket ut og satt på plass og registrert med plasseringskoder i museets database. Små gjenstander som lysestaker, porselen og annet ble sikret.

Det er fortsatt noen møbler som ikke er på plass i Eidsvollbygningen og noen rom i andre etasje som ikke er helt ferdige, men vi håper at også dette snart kan vises for publikum.

FOREBYGGENDE KONSERVERING

Det er mange faktorer i gjenstandens omgivelse som bidrar til nedbryting og skader, blant annet lys, ustabil klima, muggsopp og skadedyr.

I forebyggende konservering jobber vi med å skaffe betingelser som mest mulig begrenser disse faktorene.

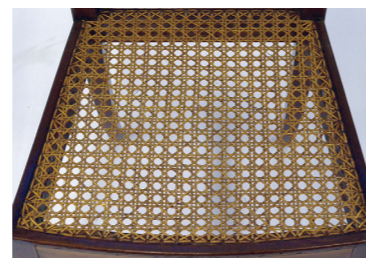
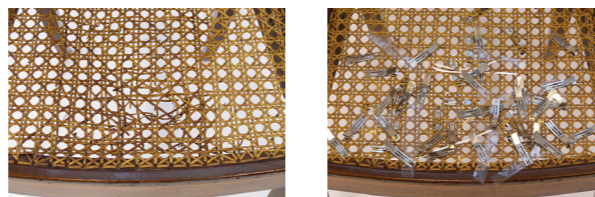
Et forebyggende tiltak er skadedyrbehandling av møbler. Vi ønsket å gjennomføre en nitrogenbehandling før møble-

Stephanie Westermann strammer og limer fibre i rottingsete. Til høyre rottingsetene før, under og etter konservering. Foto: Viktoria Brønne, Norsk Folkemuseum.

Møbelkonserveringsverkstedet på Folkemuseet. Foto: Stephanie Westermann, Norsk Folkemuseum.

ne skulle flyttes tilbake. Denne metoden er mest skånsom for gjenstander. Disse blir behandlet i et telt som er fylt med surstoffattig luft, noe som fører til at insektene dør. På grunn av tidspress og kostnader ble en del møbler dypfrys. Frysing av gjenstander er mer tidsbesparende og tar livet av skadedyr når temperaturen er under -30°C .

Det som vil bli gjort er å holde gjenstander under oppsikt når det gjelder insektangrep, muggangrep og lignende. Blir det oppdaget angrep vil rommets interiør bli skadedyrbehandlet.

Det fantes tidligere ingen lysbeskyttelse i Eidsvollsbygningen, og dette har skadet en del møbler og gjenstander med misfarging og bleking. Lys er en energi som fremskynder nedbrytningsprosesser i materiale. Dette blir synlig som fargeforandring, sprukket materiale og ødeleggelse.

I Eidsvollsbygningen er det nå montert lysbeskyttelsesgardiner. I forhold til lys og UV-stråling vil det bli gjort flere målinger og undersøkelser for å kontrollere forandringer i gjenstandenes omgivelse.

Konserveringsseksjonen fortsetter å jobbe med forebyggende konservering på Eidsvoll med blant annet kontroll av inventaret, regelmessig rensing og vedlikehold av gjenstander.

Stephanie Westermann er konservator for tre og møbler i Konserveringsseksjonen på Norsk Folkemuseum.

Viktoria Brønne er møbelkonservator og selvstendig næringsdrivende. Hun jobbet med inventarprosjektet i forbindelse med Grunnlovsjubileet på Eidsvoll 1814.

Side 19 ovenfra:

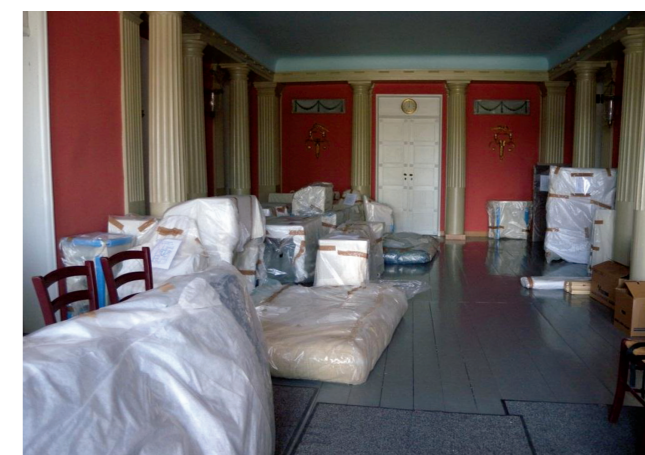
De konserverte møblene ankommer Eidsvollsbygningen. Foto: Stephanie Westermann, Norsk Folkemuseum.

Innpakkede møbler midlertidig plassert i vestibylen. Foto: Stephanie Westermann, Norsk Folkemuseum.

Dagsengen med en ny transparent lakk, som viser passende utseende av 1800-tallets dagsenger. Foto: Viktoria Brønne, NF.

Stoler fra 1800-tallet i Christian Fredriks dagligværelse. Foto: Staphanie Westermann, NF.

Hagestuen ferdig møblert. Foto: Stephanie Westermann, Norsk Folkemuseum.

Indianerfotografen

Wilses år i Amerika

av Trond BJORLI

Wilse er for mange kjent som den store Norgesfotografen. I årene 1900 til sin død i 1949 fotograferte Wilse Norge på kryss og tvers, forsynte reiselivsnæringen med vakre landskapsbilder, portretterte nasjonens fremste kvinner og menn og dokumenterte de store fiskeriene som skreifisket i Lofoten og sildefisket utenfor Haugesund. I 2015 ville Wilse fylt 150 år, og Norsk Folkemuseum skal markere dette med en utstilling av hans arbeider. Grunnlaget for denne store fotografiske innsatsen ble imidlertid lagt et helt annet sted enn i Norge. Wilse lærte seg å fotografere som ung immigrant i Midtvesten. Som en forberedelse til jubileet skal vi i dette nummeret av Museumsbulletinen se litt på Wilses opplevelser i USA.

Wilse har selv skrevet om årene i Amerika i *En emigrants ungdomserindringer* som ble utgitt i 1936. Denne boken har en form for forløper i Anna Rogstads andre bok i serien om *Kjente menn og kvinner med undertittelen Fra deres liv og virke II* som kom i 1926.¹ I denne bokserien i fire bind mellom 1925 og 1928 presenteres biografier til kjente nordmenn som lesing for ungdom i den fortsettelsesskole hun selv la modellen for. Her er Anders Beer Wilse viet en egen biografi, i selskap med storheter som statsmannen Christian Michelsen, kunstneren Frida Hansen og eventyrsamleren Peter Christen Asbjørnsen. Det er imidlertid en forskjell i fremstillingen. Biografiene i boken beskriver programmessig barndom, men legger hovedvekten på heltene og heltinnenenes bragder i voksen alder. Presentasjonen av Wilse legger vekt på barndomsårenes forming av den kjekke og dristige gutt, ungguttens opplevelser i Amerika, og ender med at han kommer til Norge i oktober 1900. Den lille biografien forklarer med andre ord ikke hvorfor Wilse fortjener en plass blant nasjonens fremste, men synes snarere å peke på Wilses bakgrunn som en forklaring på hva som gjorde fotografens karriere i Norge mulig (Rogstad 1926). Den lille boken forteller om Wilses opplevelser som immigrant, hans arbeid med jernbaneutstikking, om ekspedisjonsopplevelser og munner ut i at han til sist blir fotograf.

NORSK OG AMERIKANSK FOTOGRAFI

Norsk og amerikansk fotografi er helt fra midten av 1800-tallet bundet sammen gjennom norsk utvandring til Amerika og den store trafikken fram og tilbake over Atlanterhavet som dette medførte. Fotohistorikeren Sigrid Lien tar i sin bok *Lengselens bilder* (2007) opp noen av historiene til de flere hundre norske fotografene som var virksomme i USA. Enkelte pendlet også frem og tilbake over Atlanteren og virket som fotograf begge steder. Andre, som Wilse, kom tilbake og fortsatte å arbeide i Norge. Lien skriver ikke om Wilse, men Wilse kan mer enn de fleste sies å knytte amerikansk og norsk fotografi sammen. Wilses vei inn i fotografien, som i første omgang en amatørfo-

Indianerkvinner fletter kurver. Foto: A. B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry (MOHAI), Seattle, Washington.

Høyre: Totempåle på Pioneer Square i Seattle, Washington. Foto: A.B. Wilse, 1900. Eier: MOHAI, Seattle, Washington.

tograf som tar med seg kamera i sitt arbeid med utstikning av jernbaner, senere som en profesjonell ekspedisjonsfotograf, førte ham i praksis rett inn i fornyelsen av denne landskapstradisjonen rundt 1900.

Denne landskapstradisjonen var annerledes enn den europeiske. Den europeiske fotografiske landskapstradisjonen var gjerne romantisk, antimoderne, ofte et pittoresk landskap, en skildring av en jordbruks- eller fiskerkultur på vikende front. Dette er for eksempel den typiske engelske fotografiske landskapsidylliseringen i industrialismens hjemland, slik vi ser det i Robinson og Emersons fotografier. Den amerikanske landskapstradisjonen på 1800-tallet skildret et urørt naturlandskap som i motsetning til Østens og Vestens landskaper ikke var industrialisert, ikke kulturalisert og heller ikke tidligere

avbildet innenfor noen malerisk tradisjon. Amerikanske landskapsfotografer som Timothy O'Sullivan (1840–1882), William Henry Jackson (1843–1942) og Carleton E. Watkins (1829–1916) var ekspedisjonsfotografer, ofte knyttet til geologiske og andre former for undersøkelser, og ikke sjelden også på oppdrag for de store jernbaneutbyggerne.

Det er flere likhetstrekk mellom amerikansk og norsk 1800-talls fotografi. For det første er det ofte en slående likhet mellom norske Knud Knudsens vestlandslandskaper og for eksempel en Watkins eller O'Sullivans i motiver (dramatiske berglandskaper) og fotografenes måter å fremstille disse motivene på. Deres bildeproduksjon har også det til felles at de ikke er skapt som kunst, men er ment for å møte oppdragsgivernes, geologenes eller turistenes behov for beskrivende bilder av de enkelte landskap. Norsk og amerikansk 1800-talls fotografi deler i dette også en form for forutsetningsløshet, de er begge en type utkant-fotografi. Både norsk og amerikansk fotografi kan sees som produsert i periferien av den sentrale europeiske fotografiske utviklingen, der særlig Storbritannias rike og kultiverte amatører utgjør 1800-tallets europeiske fotoelite. Dette skaper både i USA og i Norge et lokalt og originalt bildeuttrykk. Fotohistorikeren Mary Warner Marien skriver om amerikansk landskapsfotografi at det representerer en unik utvikling som kan synes nesten uforståelig nettopp fordi den er et periferifenomen uten teori. Hennes forklaring er at det må skyldes en særskilt håndverksmessig dyktighet. Det er ingen god forklaring, men hennes problemstilling lar seg lett flytte til den norske fotografen Knud Knudsens originale berg, fjord og brebilder.

Den amerikanske landskapstradisjonen ble i stor grad skapt av de fotografene som etter borgerkrigen fulgte de store jernbaneutbyggingene og ulike andre geologiske oppdager-ekspedisjoner gjennom uutforsket land. Jernbaneselskapene ønsket å reklamere for de landområdene som jernbanene åpnet, i første rekke for nybyggere, men raskt også for turister. Fotografene produserte de vakre utsiktene, slik en Knudsen skaffet turister og reisbyråer de nødvendige motiver i Norge, spesielt fra kyststrøk i vest og nord, der turiststrømmen var størst. Dette turistfotografiet skal etter århundreskiftet – fra 1905 – også bli en spesialitet i Wilses fotografi. Wilse skal imidlertid komme til å fornye denne sjangeren i Norge, mye basert på hans fotografiske trening i USA og erfaringer med det amerikanske markedet. Wilse kan derfor sees som å representere en forlengelse og en modernisering av en amerikansk-norsk fotoakse. I utstillingen Crossroad: Fra Watkins til Wilse, fra Wilse til Wellings på Lillehammer Kunstmuseum kunne man sommeren 2014 se noen av disse relasjonene mellom norsk og amerikansk kunsthistorie fulgt og tematisert helt fram til dagens kunstscene.

EMIGRANTEN

Wilse emigrerte som mange andre på grunn av mangel på arbeidsmuligheter i Norge. Emigrantbølgene på 1880-tallet var av de største i norsk historie, bare mellom 1880 og 1883 reiste 100.000 norske menn, kvinner og barn over havet til det fjerne USA (Hagemann 1997). I midten av oktober 1884 reiste Wilse som 19-åring på emigrantplass (underdekket) til New York med en billett betalt av sin far (Rogstad 1926:6–67, Wilse 1936:18–20). Den videre historien er lik mange andres fra Norge. Store norske kontingenter hadde slått seg ned i Midtves-

ten, i statene Minnesota, Wisconsin og Syd- og Nord-Dakota. Store norske sentre fantes i byene Chicago og Minneapolis, og etter at jernbanen i 1880-årene nådde vestkysten, også i Seattle. Wilse fulgte etter hvert hele denne ruten. Han dro først til Milbank i Syd-Dakota, der han hadde med seg en anbefaling til en apoteker. Det første halvannet året var fylt av småjobber (og sulteperioder) i Milbank i Syd-Dakota, St. Paul i Minnesota, Chicago i Illinois og St. Louis i Missouri, inntil Wilse i Minneapolis, Minnesota, fikk arbeid på et jernbanekontor med «tracing» og annet kontorarbeide: «Og dermed var jeg kommet inn i den profesjon som skulde bli mitt levebrød i 13 år» (Wilse 1936:43).

Wilse ble nå en del av den store jernbaneutbyggingen som skulle åpne vesten for store mengder av hvite nybyggere, også norske.² Ut fra det han selv opplyser, synes Wilse å ha vært ansatt ved samme bedrift fra senhøstes 1885 til sommeren 1888 (Wilse 1936: 43–62).³ Denne bedriften drev utstikking av jernbanetraseer, og Wilse antyder at det delvis skjedde som ren spekulasjon for videresalg til selskaper som drev jernbaneutbygging (Wilse 1936:51). Wilses hovedoppgave synes å ha vært utstikking av nye banetraseer som landmåler. Det første prosjektet Wilse deltok på var å stikke ut linjen for en jernbane fra Minneapolis og ut gjennom statene Minnesota og Michigan. I fortsettelsen fulgte han ulike baneprosjekter i Minnesota, Syd-Dakota og Wyoming.

FOTOGRAFIET MODERNISERES OG INDUSTRIALISERES

Sommeren 1886 kjøper Wilse sitt første fotografiapparat (Wilse 1936:45).⁴ «Moderne» amatørfotografi var blitt mulig på 1880-tallet, i den forstand at fotografen kunne kjøpe ferdig «film» (ferdigpreparerte glassplatenegativer i esker) over disk, eksponere når det passet og eventuelt selv fremkalle og kopiere negativene hjemme. Et stykke på vei var det faktisk enklere enn det ble siden, ettersom forstørrelsesapparatet enda lenge var svært sjeldent, og platene ble kontaktkopiert ved utkopiering i sollys. Industrialiseringen og forenklingen av fotografi de siste tiårene av 1800-tallet, ofte assosiert med varemerket Kodak, åpnet i praksis fotografering for amatørerne (Langford 1981). Denne skapningen av moderne fotografi som det heter i teknikkorienterte fothistoriske fremstillinger, skulle også komme til å utgjøre et konseptuelt vannskille mellom fotografier som Knud Knudsen og Wilse (Benson 2010).

Trass i alle forenklinger, så var det likevel ikke noe lite og lett kamera Wilse tok i bruk. Wilse beskriver sitt første kamera i 1886 som «en tung trekasse med klossete kassetter». Han skriver at han kjøpte det for å kunne forminske tegninger for å ta med seg ut i felten, men at han også snart begynner å eksperimentere med opptak av bygninger og mennesker (Wilse 1936:45). Han gir ingen opplysninger om hvor han henter kunnskapene fra, men har trolig lært seg fotografiske prosesser som fremkalling av negativplater og fremstilling av kopier selv. Forminskningen av tegninger gikk sannsynligvis gjennom kamera ned til kontaktkopiering av de store 12,7 x 20,3 cm platene. Om sine første forsøk skriver Wilse at de «blev gjort på kontoret om søndagene. Mine medarbeidere måtte stå eller sitte som skyteskiver. Etter en del øvelser våget jeg mig til å ta grupper og bygninger» (Wilse 1936:45). Noen av disse tidlige fotografiene er gjengitt i boken *En emigrants ungdomserindringer*. Et gruppebildet med Knut Hamsun som han tok hos Kristofer Janson er imidlertid ifølge ham selv tapt (Wilse 1936:46).

Makah-indianere. Foto: A.B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry, Seattle, Washington.

VESTKYSTEN

Våren 1890 bryter Wilse opp fra sitt utstikningsarbeid i Midtvesten og drar til byen Seattle i staten Washington på USA's vestkyst. Hvorfor han valgte Seattle, forteller han ikke, men byen hadde en stor norsk kontingent, og var i kraftig vekst. Her fikk Wilse raskt nytt utstikningsarbeid for en linje fra Seattle langs fjorden Puget Sound til Tacoma. Deretter ble han engasjert på den siste store transkontinentale jernbanen, The Great Northern Railway.⁵ Dette baneanlegget ble hans arbeidsplass i drøyt to og et halvt år, de to første årene ute på anlegget (Rogstad 1926:73).⁶ I sin kortfattede fortellerstil ble Wilse også i forbiarten gift: «Ut på sommeren 1892 blev jeg gift. Jeg var blitt forlovet under besøket i Norge i 1889, og nu kom min forlovede over, og vi ble viet i Seattle» (1936: 90). Wilses kone var Helen Hutchinson.

Fra tiden i Seattle er bevart et amatøralbum og en bildemappe. Bildemappen er den nygifte fotografens gave til sin svoger Charles i Norge, julen 1893. Det andre er et familiealbum som den nyslåtte familiefaren produserer i årene 1892 til 1900.⁷ Kvaliteten på disse bildene er høy, både teknisk og estetisk, selv om kopieringsmaterialet veksler fra landmålerens og tegneassistentens rimelige blåtrykkpapir til fotografens mer eksklusive albuminapapir. Man blir også slått av amatørfotografens bredde i motiver og vilje til visuell eksperimentering og lek med bildetradisjoner. Albumene, og særlig familiealbumet, inneholder alt fra skikkelige interiørbilder til familiære

genremotiver, nydelige barnebilder og naturstudier. Disse to albumene understreker hvor viktig både den teknologiske utviklingen og amatørfotografiet i seg selv er for den type fotografisk modernisering som Wilse senere skal fronte i Norge. Bildemappen og de eldste bildene i det eldste albumet er laget fire år før Wilse søker kompaniskap og opplæring for å bli profesjonell fotograf. Men allerede her er han fotograf, i det minste en svært dyktig amatørfotograf. Man aner at når Wilse opplyser at han har tjent adskillig på sitt amatørfotografi, så er dette trolig sant (Wilse 1936:101).

THE PANIC OF 1893

Wilse hadde med sin 13-årige karriere med jernbaneutbyggingen tatt del i den store økonomiske oppturen i USA på 1880-tallet. Wilse fikk nå også oppleve nedturen. Krakket, kjent som «The Panic of 1893», førte USA inn i det verste økonomiske tilbakeslaget inntil den store depresjonen i 1929. Et sentralt element var en overinvestering i jernbaner, som i sin tur ledet til en rekke bankers fall. Depresjonen skal ha rammet Seattle særlig hardt, og Wilse nevner selv et sted de mange tusener av arbeidsledige. Da arbeidet var slutt på «The Great Northern Railway», ble han selv en av dem. Dette var desto vanskeligere for Wilse, som nå hadde stiftet familie. Wilse fikk ikke arbeid, oppsparte midler forsvant, og til slutt måtte de pantsette alt sølvtoyet (Wilse 1936: 93). De neste årene gikk Wilse fra arbeid til arbeid, inntil han i 1897 bestemte seg for å ta hånd om sin

”On Lake Washington”. Wilse i aksjon med kamera. Foto: A.B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry, Seattle, Washington.

egen skjebne gjennom å satse som selvstendig næringsdrivende. I 1897 kjøpte han seg inn i Daniel Kirks lille fotografforretning i Seattle. Kompaniskapet var trolig motivert i ønsket om å lære mer både om fotograffaget og om det å drive en fotografforretning. Dette omfattet sikkert både produksjon og ferdigstilling av ulike bildeprodukter så vel som merkantile utfordringer.

Arbeidsdelingen i det nye firmaet Wilse & Kirk var at Wilse skulle stå for fremkalling og kopifremstilling og for øvrig passe forretningen, mens Kirk reiste rundt og fotograferte «alt som kunde ventes å innbringe penger». Seattle-området var kjent for sin skogsindustri, og en av de viktigste inntektskildene for firmaet Wilse & Kirk var gruppeportretter av de mange skandinaviske tømmerhuggerne (Wilse 1936:101-102). Wilses jobb var å fremkalle, kopiere og sende bildene til Kirk, som ifølge Wilse sto for den morsomste jobben: Han var fotografen. Etter et halvt år var Wilse trolig både utlært og lei av å stå i mørkerom og forretning. Han kjøpte ut Kirk, og satset videre alene. Dette skjedde antagelig en gang i løpet av 1898. Det er eksempler på at firmaets bilder fra første halvår 1898 er merket Wilse & Kirk, og dette året står fortsatt firmaet Wilse & Kirk oppført i Folk's Seattle directory, mens i 1899 er Wilse oppført som «Photographer».

PROFESJONELL FOTOGRAF

Wilse hadde flaks med tidspunktet for satsingen på sin egen fotografforretning. De økonomiske nedgangstidene på 1890-tallet, ble for Seattles del snudd ved at byen ble knutepunkt for to av århundrets siste store hendelser i USA: Gullrushet i Klondyke og den den Filippinsk-Amerikanske krig (1899–1902). I denne krigen ble Seattle sentral som utskipningshavn for amerikanske tropper og materiell. Også utskipingen til Alaska og Yukon

gikk i stor grad gjennom Seattle. Både gullgravere og soldater hadde stort behov for fotografier, og Wilses forretning gikk strykende. De største inntektene må ha vært portretter, selv om Museum of History & Industry (MOHAI) også har et fotografisk album fra august 1899 som viser 3rd.U.S. Cavalry som forbereder seg på utreise fra Seattle til Filippinene.

En kuriositet blant de bevarte fotografiene, er firmaet Wilse & Kirks fotografier av en større kontingent norske samer som mellomlandet i Seattle i 1898 på sin vei til Alaska. Da gullrushet kom i 1897, og det ble problemer med å få frem vinterforsyninger, hentet det amerikanske Krigsdepartementet vinteren 1898 113 samer, 539 rein og nesten like mange innkjøpte sleder og seletøy i Norge. I Seattle måtte de vente på transport, og reinflokken ble installert i Woodland Park utenfor Seattle. Her vakte de stor oppsikt. Det eksisterer en god del fotografier av samer og rein fra dette oppholdet, mange av dem signert Wilse & Kirk (Vorren 1989). Episoden nevnes imidlertid ikke hos Wilse, og kanskje var det Kirk som fotograferte, slik Wilse forteller at arbeidsdelingen var mellom de to.

Den alfabetiske oversikten over tjenester i Seattle listet 14 fotografifirmaer i 1898, inkludert Wilse & Kirk. En nisje for Wilse som fotograf i Seattle ble å utnytte bakgrunn og kontakter fra sin tid som ingeniør og teknisk tegner. Etter å ha kvittet seg med kompanjongen, utvider Wilse til å motta tegninger for blåkopiering fra ingeniører og arkitekter (1936:102).

Wilse synes i forlengelsen av dette hurtig å posisjonere seg som en leverandør av også andre fotografiske tjenester til det offentlige, som fotografisk dokumentasjon av ulike nye installasjoner og byggverk. Ifølge Folke Nyberg er Wilse i disse tre årene i Seattle «undoubtedly the most prolific and able photographer of Seattle's growth». Nybergs vurdering er knyttet

Utsyn over fjellet Mount Wilse og Grasshopper Glacier i Montana. Håndkolorert dias. I forgrunnen sees gråaktige flekker på isbreen. I boken ”En emigrants ungdomserindringer” forteller Anders Beer Wilse blant annet om sine opplevelser som fotograf i Montana:

Av jegere var vi med en litt mystisk undertone blitt fortalt at det langt inne i fjellet lå en bre full av gresshopper. Vi festet oss ikke større ved dette, men en dag som så mange andre var jeg klatret op på en 12 500 fot høy fjelltopp for derfra å få tak på retningen av et vannløp. Jeg hadde nettop fullført mine observasjoner, da jeg kom til å se ned mot fjellets fot. Og her fikk jeg se noe forunderlig. Der var en bre - men en bre hvis overflate nærmest så ut som huden på en elefant. Jeg gikk ned på den og fant at de stripene som gikk på tvers var hauger av døde gresshopper. Ved foten lå der hele jernbanevognladninger med hoder og lår av gresshopper. I breens sprekker kunde jeg se tykke lag av disse insekter. Langt nede i sprekken så jeg at der lå et lag gresshopper, så et lag is og så et lag gresshopper igjen. Jeg fylte kaffeflasken min med prøver, og jeg skal si der blev opstyr i leiren da jeg kom og fortalte om min opdagelse. Fjellet som jeg opdaget breen fra, blev av min sjef døpt Mount Wilse.

til Wilses fotografering for byens etater (Nyberg 1980: 6). Disse bildene er fortsatt bevart i Seattle. Selv skriver Wilse at «forretningen vokste slik allerede det første år at jeg snart måtte ha hjelp, både til å utføre det manuelle arbeide og for å give mig anledning til å komme ut og fotografere uten å være nødt til å stenge forretningen» (Wilse 1936:103).

DEN AMERIKANSKE LANDSKAPSTRADISJONEN – EKSPEDISJONSFOTOGRAFEN

Wilses tid i Seattle sammenfaller med en annen kjent amerikansk fotograf, Edward Sheriff Curtis (1868–1952). Curtis drev på 1890-tallet fotografforretning i Seattle sammen med sin yngre bror, Asahel Curtis (1874–1941). Wilse må ha kjent til Curtis-brødrene, som på dette tidspunktet drev byens ledende portrettstudio. Ikke minst gjelder dette Edward Curtis, som på dette tidspunktet var i ferd med å få nasjonalt ry som kunst-

A.B. Wilse til hest USA. Håndkolorert dias. Begge foto over: A.B. Wilse, Dextra foto, Norsk Teknisk Museum.

nerisk fotograf innenfor den amerikanske kunstfotobevegelsen. Denne hadde sitt tyngdepunkt på østkysten, med Alfred Stieglitz og kunstfotografmiljøet i New York. Det er ingen kilder på dette, men det er høyst sannsynlig at Wilse, gjennom blant annet Curtis' meritter (han vinner flere nasjonale priser på slutten av 1890-tallet), og ellers gjennom en bildepresse (inkludert fotografiske tidsskrifter) langt mer fremskreden enn den skandinaviske, blir kjent med den fremvoksende kunstfotobevegelsen internasjonalt kjent som piktorialismen.

Curtis og Wilses karriere har i tillegg flere berøringspunkter, ikke alle helt tilfeldige. Vi har allerede nevnt amerikansk landskapsfotografis mange berøringspunkt med jernbaneutbygging, og Curtis er faktisk også innom arbeid på et jernbaneanlegg i sin ungdom. Både Curtis og Wilse synes dessuten å ha favorisert fotografering utenfor studio, og begge deltar som fotografer på større ekspedisjoner på 1890-tallet finansiert av fremstående medlemmer av USAs finansielle og industrielle elite. Begge utvikler også samtidig en interesse for indianere helt sist på 1890-tallet, som ender med at begge forsøker seg på en fotografisk dokumentasjon av indianere sommeren 1900.

Wilses debut som ekspedisjonsfotograf skjedde året før Curtis dro ut på den kjente Harriman-ekspedisjonen til Alaska. Wilse er sommeren 1898 med som fotograf og kartograf på den Rockefeller-finansierte ekspedisjon til Granite Range (i dag kjent som Beartooth Range) i den sørlige delen av Montana og distriktene omkring Yellowstone National Park i Wyoming, Montana og Idaho. Denne ekspedisjonen ble første til å rapportere om the Grasshopper Glacier, beliggende på kanten av fjellet Mount Wilse, oppkalt etter ekspedisjonens fotograf. Denne historien spiller også en stor rolle i Wilses beretning om turen, som forteller at bildene ble tatt på store glassplater i størrelse 24 x 30 cm (Wilse 1936: 121). Flere av Wilses fotografier fra Kimballs Beartooth-ekspedisjon ble reproduisert i Kimballs artikkel i Bulletin of the American geographic Society of New York (Montana Geographic Series number seven 1899).

Indianerkvinne. Foto: A.B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry, Seattle, Washington.

INDIANERFOTOGRAFEN CURTIS – OG WILSE

Edward Sheriff Curtis skulle senere bli berømt for *The North American Indian*. Dette verdens største, lengste, mest ambisiøse og mest kostbare fotografiske prosjekt var finansiert av J.P. Morgan og hadde som mål å dokumentere «the old time Indian, his dress, his ceremonies, his life and manners» (Curtis 1924, etter Parr and Badger 2005:73). Prosjektet omfattet en betydelig antropologisk innsats i form av notater, intervjuer og lydbandopptak i tillegg til fotografi- og filmopptak. Men det er Curtis' visualisering av den nordamerikanske indianer i en romantisk stil, godt plassert innenfor den piktorialistiske tradisjon, som er blitt stående for ettertiden og som har fortsatt å farge våre bilder av indianerkulturene. De 20 bindene utgitt mellom 1907 og 1930 omfattet 1.505 sepia-tonede fotogravyrer i tekstbindene og 722 sepia-tonede fotogravyrer i portfolioer. Fotogravyr, også kalt heliogravyr og lyskobberstikk, er en type trykk som tillater reproduksjon og fotografiske halvtone, og som derfor ofte ble brukt i fotografiske kunsttrykk.

Folke Nyberg sammenlikner Wilses fotografier med Curtis-brødrenes, Asahel og Edward, og plasserer Wilse som en slags kombinasjon av de to. Asahel ble senere kjent som Seattle og staten Washingtons store fotograf. Han ble også en kjent forkjemper for områdets naturskjønnheter, spesielt Mt. Rainier, som han besteg ti år etter Wilse. Hans karriere er slik på flere måter lik Wilses, han synes å ha tatt den lokale fotograftronen

som Wilse trolig ville gjort ham rangen stridig på dersom han var blitt i Seattle (Nyberg 1980).

Men Wilse kan sees som å konkurrere med Edward S. Curtis, også Wilse forsøker seg på å fotografere indianere. Samme år som Curtis reiser til Montana på sin første ekspedisjon for å fotografere Black Feet-indianerne, finner Wilse ut at han vil gjennomføre et mer omfattende prosjekt med å fotografere staten Washingtons kystindianere. Hustruen og barnas reise til Norge sommeren 1900 ga Wilse anledningen: «I deres fravær fikk jeg mer anledning til å farte rundt i landet og ta naturbilleder. Jeg begynte å legge meg etter fotografering av kystindianerne og deres liv, og i den anledning måtte jeg bo blant dem» (Wilse 1936:121–22). I Wilses knappe tekst fremstår ikke prosjektet som vellykket, og hans kommentarer roper heller ikke den fødte antropolog. Men det er verdt å merke seg at han faktisk laget seg et prosjekt for å fotografisk dokumentere kystindianerne. Dette antyder en interesse for fotografering og fotografisk bildeskaping som går utover det nødvendige for eieren av en fremgangsrik fotografforretning. Vi vet ikke hva slags mål han hadde med fotograferingen, men trolig hadde han tenkt å selge bildene til et magasin. Utviklingen i bruk av fotomekanisk reproduksjon i pressen (først og fremst utviklingen av bildemagasinene, men også i aviser) var i USA langt foran den Wilse senere skulle erfare i Norge. Wilse hadde også i september 1899 fått publisert to store oppslag med sine indianerfotografier i den

Makah-indianer med harpun. Foto: Edward S. Curtis. Både Wilse og Curtis fotograferte Makah-indianerne i staten Washington. Disse indianerne livnærte seg blant annet av hvalfangst før europeerne kom. Foto: Edward S. Curtis: "The Whaler - Makah. The Nootka. The Haida" [portfolio]; plate no. 395. I Northwestern University Library: Edward S. Curtis's 'The North American Indian': the Photographic Images.

Foto: Edward S. Curtis: Makah Maiden. Fotogravyr 35 x 43 cm fra "The Nootka. The Haida" [portfolio]; plate no. 385 Seattle: E.S. Curtis, 1916. I Northwestern University Library: Edward S. Curtis's 'The North American Indian': the Photographic Images.

Makah-indianere med kano, 1900. Foto: A.B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry (MOHAI), Seattle, Washington.

Over: Indianerteltleir i Seattle, Washington, ca. 1900. Venstre: Indianerkvinne med barn, 1900. Begge foto: A.B. Wilse. Eier: MOHAI, Seattle, Washington.

Gullfeber. "The Klondike Fever". "Queen" leaving Seattle. Foto: A. B. Wilse. Eier: Museum of History & Industry, Seattle, Washington.

daglige nyhetsavisen The Seattle Post-Intelligencer.⁸

Wilses indianerprosjekt var rettet mot Makah-indianerne i Neah Bay, kjent for sine store sjøgående kanoer som ble brukt både til jakt på hval og til lange sjøreiser. Deres livsgrunnlag var ødelagt gjennom de siste 50 årenes utvikling av et moderne kyst- og havfiske, bygd opp av blant annet sunnmøringer og nordlendinger. Også Curtis fotograferte Maka-hindianerne. Hans bilder er gjennomarbeidede, og med en malerisk karakter. Innenfor tidens piktorialistiske og kunstneriske program er Curtis en sann mester. Det er imidlertid også et kunstgjort bilde, en romantisering og rekonstruksjon av indianerens mytiske fortid.⁹ Men like forførende vakkert i dag, og det er svært ofte Curtis' fotografier som trekkes frem når det handler om nord-amerikanske indianeres fortid.

I sammenlikning fremstår Wilses fotografier som mer «rå» og direkte. De synes å være både mer amatørmessige og mindre sofistikerte. Men Wilses fotografier viser også det Curtis' bilder ikke viser: Livet for kystindianerne rundt Seattle i 1900 var fattigslig, hardt og vanskelig. I fremstillingen av dette fremstår Wilses fotografier litt paradoksalt både mindre vakre og mer moderne. Dette gjelder ikke bare i temavalg og virkelighetsutsnitt, men også i form. Wilses fotografier har ikke like raffinerte komposisjoner, men heller ikke de samme tunge bruntoner og isolerte skikkelser som i Curtis' kraftig bearbei-

dede fotografier. Wilses fotografier likner her et mer ukunstlet reportasjefotografi, slik det skal bli mer alminnelig i mellomkrigstiden.

Wilse var ganske nøyaktig 16 år i USA, fra oktober 1884 til oktober 1900. I tre av disse årene, fra høsten 1897 til høsten 1900, var han profesjonell fotograf i Seattle. Den økonomiske fremgangen gjorde at han sommeren 1900 kunne imøtekomme hustruens ønske om en tur tilbake til Norge med de tre barna. Høsten 1900 reiste Wilse selv etter. Planen var å tilbringe vinteren i Norge, og returnere til Seattle neste vår.

I stedet åpner Wilse fotografforretning i Kristiania 1. mai 1901. Wilses bagasje fra Seattle var en kjennskap til verdens mest fremskredne fotografiske bildemagasiner og noen ideer om hva fotografiet kunne brukes til. Han skal komme til å satse på en bildeproduksjon for et fremvoksende massemarked for reproduisert fotografi, der nordmenn, ikke minst det borgerskapet han selv er del av, blir Wilses «indianere». I løpet av noen få år skal han være med på å endre de fotografiske spillereglene og drive gjennom en ny og moderne norsk fotografisk illustrasjonskunst. Wilse skal bli «den nye sheriffen» i byen.

Trond Bjorli er konservator ved Norsk Folkemuseum og prosjektleder for den kommende utstillingen om Wilse i 2015. Bjorli forsvarte sin doktorgrad om Wilse 14. november 2014.

NOTER

- 1 Wilses lille bok ti år senere - *En emigrants ungdomserindringer* (1936) - fremstår som en utvidet og bearbejdet versjon av kapittelet i Rogstads bok. Wilse fotograferte Anna Rogstad da hun som første kvinne møtte i Stortinget 17. mars 1911, etter å ha blitt valgt inn som 1. vara for Frisinne Venstre i 1909 på en fellesliste med Høire (kilde Stemmerett.no lest 21.10.2013: http://www.stemmerett.no/tema/personene/anna_rogstad.html). Rogstads bok er tilgjengelig på nett: <http://www.nb.no/nbsok/nb/1e6dc33852c222c9dobofa107607c94?index=0#0>
- 2 En hel del av disse norske immigrantene var, eller ble, fotografer, som Wilse. Sigrid Lien har skrevet en bok, *Lengselens bilder: Fotografiet i norsk utvandringshistorie*, om temaet. Den er en svært leseverdige introduksjon til noen av de samme miljøene som Wilse møtte (Lien 2009).
- 3 Til Rogstad opplyser Wilse at han «Etter fire års arbeid herute» fikk hjemlengsel, og mener trolig fire års arbeid på prærien (Rogstad 1926:71).
- 4 Til Anna Rogstad opplyser Wilse at han skaffet seg sitt første fotografiapparat i 1885. Ut fra den mer detaljerte historien i hans egen utgivelse fremgår det at det skjer i 1886 (Rogstad 1926: 74, Wilse 1936: 45).
- 5 The Great Northern Railway er den nordligste transatlantiske jernbanen i USA, og går mellom St. Paul i Minnesota og Seattle i Washington. Banen, skapt av jernbanemagnaten James J. Hill, ble fullført 6. januar 1893 i Scenic, Washington ([http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Northern_Railway_\(U.S.\)](http://en.wikipedia.org/wiki/Great_Northern_Railway_(U.S.))) lest 21.10.2013).
- 6 Wilse forteller at «efter to års arbeide i marken kom jeg inn til kontoret og fikk mitt arbeide der til baneanlegget var fullført» (Rogstad 1926:73).

- 7 Julegaven fra Wilse til hans svoger i 1893 er nå i Norsk Folkemuseums samling. Wilses familiealbum fra 1890-årene er en del av Dextra-samlingen ved Norsk Teknisk Museum.
- 8 Opplysning fra Carolyn Marr, Museum of History and Industry.
- 9 Curtis' indianerbilder kan gi assosiasjoner til filmstills fra den store episke filmfiksjonen om Nord-Amerikas indianere som aldri ble laget. Ifølge Anne Makepeace laget Curtis den første etnografiske film, *In the Land of the Headhunters* i (1914), senere ble Curtis stillsfotograf på de populære Tarzan-filmene i 1920-årenes Hollywood (Makepeace 2001).

HAR DE EN WILSE?

I Museumsbulletinen 2/2013 etterlyste vi originale forstørrelser av fotografen Anders Beer Wilse (1865-1949) til museets utstilling i 2015.

I etterkant av artikkelen med tittelen Har De en Wilse? har vi fått en del henvendelser, men er fortsatt på jakt etter Wilsesbilder.

Så hvis man har eller kjenner til slike bilder, ta gjerne kontakt med Trond Bjorli på tlf: 90 53 47 83 eller på e-post: trond.bjorli@norskfolkemuseum.no.

Anders Beer Wilse i 1902, tilbake i Norge. Her på sykkel "Ned Fillefeld til Lærdalsören". Foto: A. B. Wilse, Norsk Folkemuseum.

Folk og natur i Norge

Glimt fra fotograf Luca Bertis reiser

av Astrid Santa

I løpet av det siste året har den italienske fotografen Luca Berti syklet på kryss og tvers i Norge for å dokumentere vår levende og tradisjonsrike bygdekultur og det norske landskapet. Arbeidet resulterte i siste sommers fotoutstilling på Norsk Folkemuseum med tittelen «Folk og natur i Norge. En fotografisk dagbok». Et utvalg på 57 vakre landskapsbilder og nære, uttrykksfulle portretter gledet et internasjonalt publikum gjennom høysesongen og dannet en fin opptakt til Folkemuseets markering av norgesfotografen Wilses 150-årsjubileum i 2015.

Utstillingen var en del av et pågående fotodokumentarisk prosjekt som den erfarne fotografen er i gang med. Berti har i høst fortsatt sin dokumentarreise, på stadig søken etter å fange skjønnheten og egenarten i det norske landskapet og folket, — og å vise samspillet mellom menneskene og naturen. Han ønsker å dokumentere og bevare minnene av det som er igjen av en norsk bygdekultur med røtter i tidligere tiders tradisjoner og verdier. Noen av bildene ser vi her.

Luca Berti, født og oppvokst i Firenze, bor og arbeider som fotograf i København. Han er utdannet ved Det Italienske Institutt for Fotografi i Milano, og har arbeidet for presse, kjente magasiner og nasjonale scener i Europa. I tillegg til å drive sitt atelier i København, har han stadig konsentrert seg mer om egne dokumentarprosjekter, vist i utstillinger og utgitt i publikasjoner. Nå er han aktuell med prosjektet «Folk og natur».

Berti er kjent for sin særegne stil, og hans fotografier har en tydelig personlig signatur. I prosjektet «Folk og natur» tar han i bruk metoder og nærmer seg motivene på en måte som gir oss

Jente i stakk på Hørte i Midt-Telemark. 2013.

assosiasjoner til de klassiske dokumentarfotografenes arbeid på slutten av 1800-tallet. Som dem, fotograferer han i sort-hvitt og bruker analogt storformatkamera, og som dem beveger han seg som en oppdagelsesreisende gjennom landskapet, — langsomt, søkende, åpen og tålmodig. Helst reiser han på sin klassiske Pashley-sykkel, med telt, sovepose, et 10-kilos Linhof Technika kamera og stativ. Slik når han ut dit han finner sine motiver i nær kontakt med naturen og menneskene han møter.

— Det er som et eventyr. Man vet hvor man starter, men vet ikke hvor man ender. Underveis møter jeg menneskene jeg fotograferer. Jeg banker på dørene og oppsøker situasjoner der jeg kan finne motiver jeg leter etter. Ofte spør jeg folk om de har en drakt de kan finne frem.

Det krever hardt arbeid og fysisk innsats. Man blir sliten, men får mye energi. Man har tid til å tenke og observere. Tempoet passer også godt med storformatkameraet, som krever en langsommere måte å arbeide på. Når man etter mye slit finner det man leter etter, er det som å finne en skattekiste!

Luca Berti ved Rysstad kirke i Setesdal, 2013. Foto: Tone Rysstad.

Ljåslått i Lunde. Midt-Telemark 2013.

Gutt med geit på Dyrsku'n i Seljord. Vest-Telemark 2013.

I prosjektet er Berti opptatt av temaene identitet og verdier i vår tid, satt i et større perspektiv med forbindelseslinjer til fortid og et blikk mot framtid. I motivvalgene søker han etter symboler på kontinuitet med fortiden og tradisjoner overlevert gjennom generasjonene. Samtidig viser han tydelig nåtid. Med sitt eget blikk ønsker han å bruke fotografiet til å skape et historiedokument for ettertiden.

— Som fotograf og person er jeg tiltrukket av landsbygda og kulturen i bondesamfunnet. Derfor ønsker jeg å dokumentere den. Jeg føler at min oppgave er å reise ut og gjøre det samme som fotografer gjorde for rundt 100 år siden og på den måten gi videre min måte å se verden på for fremtidige generasjoner. Det som er i dag vil være tapt i morgen. Det er en fotodokumentarists oppgave å etterlate seg et samtidsdokument for fremtiden.

Ut i fra disse tankene retter han linsen mot det mektige naturlandskapet, det nære kulturlandskapet, gamle hus og gårder, gamle ferdselsveier, kirker og sosiale samlingssteder. Han dokumenterer omgivelsene som har preget bygdesamfunnet, og viktige symboler og institusjoner som har stått i sentrum

Forlatt gård på Vestsida, ved Notodden. Telemark 2013.

Kirketjener i Fyresdal. Vest-Telemark 2013.

Kvinne med barn i Mo. Vest-Telemark 2013

Gårdskvinne i Rauland. Vest-Telemark 2013.

Spelemann i Åmot. Vest-Telemark 2013.

Søstre ved Nes Kirke, Gvarv. Telemark 2013.

for livet der i generasjoner. Mest av alt retter han linsen mot menneskene. Gjennom direkte og følsomme portretter, møter vi dem i deres dagligliv, — ansikt til ansikt.

Berti utforsker videre forholdet mellom mennesket og naturen. Det sårbare landskapet formes av menneskene som lever der, og menneskene er blitt formet av den naturen som omgir dem. Dette samspillet vil han vise.

Ønsket om å bruke fotografiet som et redskap til å ta vare på minnene om natur og kultur for fremtidige generasjoner finner vi paralleller til hos dokumentarfotografene rundt det forrige århundreskiftet. Slutten av 1800-tallet og begynnelsen på 1900-tallet var en tid da samfunnet var i rivende utvikling med store endringer. Det vokste frem en sterk interesse for å dokumentere og bevare det som var og som man fryktet var i ferd med å forsvinne. Også for disse fotografene var det viktig å spore opp og bevare minnene av gamle tradisjoner og verdier. For dette utførte de omfattende dokumentarprosjekter, ofte på lange og krevende ekspedisjoner, med tungt og upraktisk utstyr. De har etterlatt seg informasjonsrike og iøyenfallende vakre visuelle historiedokumenter, som vi i dag verdsetter høyt.

Det historiske bildet står sentralt i Bertis fortellinger om folk og natur, og dette får konsekvenser for hans kunstneriske innfallsvinkel. Den estetiske tilnærmingen han velger er inspirert nettopp av gamle etnografiske fotografier tatt for rundt 100 år siden. Arbeidsmetoden og utstyret er også nært beslektet med de gamle mestres. Prosjektet fotograferes på storfotokamera med filmplater og han utfører fremkallingen og mørkeromsarbeidet selv. Hvorfor ønsker han med dagens teknologi å arbeide analogt og ikke digitalt?

— Ut ifra et følelsesmessig standpunkt ønsker jeg som dokumentarist at det jeg lager kan bli et varig og historisk dokument. Det kan det ikke når det er digitalt. ➤

Fortsetter på side 38

Lom stavkirke. Gudbrandsdalen 2014.

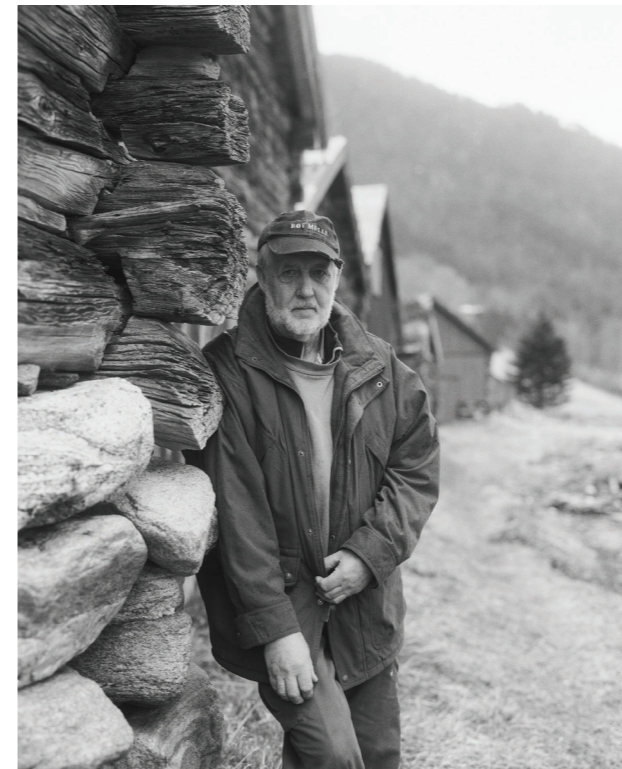
Utsikt mot Romsdalshorn fra Mjølva ved Åndalsnes i Romsdalen. 2014.

Jente ved prestegårdsvei i Hundorp. Gudbrandsdalen 2014.

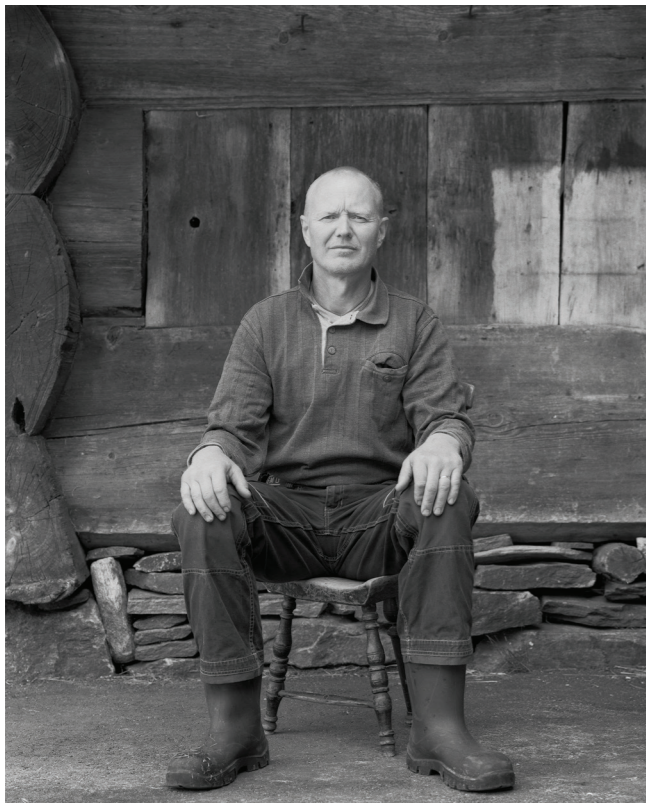
Gård i Romsdalen. 2013.

Mann ved fiskerhus ved Eidsvåg. Romsdal 2014.

Gutt ved Isfjorden. Romsdal 2014.

Venstre oppe: Utsikt fra Bykle. Setesdal 2014.
 Lengst t.v. nede: Bonde i Helle. Setesdal 2014.
 Venstre nede: Ung korpsmusikant i Bykle. Setesdal 2014.
 Under: Pike i Setesdalsdrakt. Setesdal 2014.
 Over: Skipskransholmen ved Svinør. Vest-Agder 2013.
 Høyre: Unge i Svinør. Vest-Agder 2013.

Med film har jeg en fysisk original som jeg kan arkivere, — et fysisk dokument som har en varig verdi. Når man jobber digitalt har man kun en fil som ikke er taktil, — som man ikke kan ta og føle på.

Jeg liker at det jeg jobber med er fysisk, ikke virtuelt. Det må ha en form som jeg kan ta og føle på, se på utenfor den virtuelle verden, og glede meg over som et fysisk dokument. Den fysiske kontakten er viktig. En maler har kontakt med maling, lerret og pensel. Fotografen har ikke bare kameraet, men også selve det som skapes gjennom kameraet. Det er kunst, og kunst krever en fysisk dimensjon.

Når man fotograferer analogt, må man vente på resultatet. Du må fremkalle før du får se resultatet, og dette har en pris. Det ligger arbeid bak. Man tenker og konsentrerer seg mer før man tar enkeltbildet. Dette påvirker både motivet og fotografen. Man tar bildet først når man har det man ønsker, — ikke bare knipser og knipser. Man er mer fokusert på hvert enkelt bilde, og jeg tar som regel bare 2–3 bilder pr. motiv.

I prosjektet tar jeg ikke bilder for å fange øyeblikket, men prøver å finne fram til "evighetsøyeblikket". Jeg søker å fotografere en person utenfor tid, i et forlenget tidløst perspektiv. Slik er jeg inspirert av maleriene.

Sett ut i fra et rent teknisk perspektiv er for meg også selve utføringen av det klassiske håndverket en viktig del av det å være fotograf, i tillegg til at det gir det estetiske resultatet jeg ønsker i et fotografi.

Berti velger å bruke storformatkamera for å oppnå en dybde og stofflighet i fotografiet som det digitale fotografiet ikke kan gi. Med klare detaljer og sylskarpt fokus har bildene samtidig en mykhet og dybde som kan gi en nesten tredimensjonal opplevelse.

— Storformatkameraet gir muligheten for en utrolig detaljrikdom med både skarphet og mykhet. Man får frem hele det rike spekteret av gråtonenyanser som ligger mellom svart og hvitt, som om du har farger i bildet.

Slik holder han det klassiske fotografiske håndverket i hevd i en generasjon der også dette står i fare for å gå tapt. I en tid der stadig færre forholder seg til analoge prosesser og de fleste aldri har holdt i en filmrull eller stått bøydd foran forstørrelsesapparatet i søken etter det fullkomne — for så å oppleve resultatet åpenbare seg gjennom kjemikaliene — er han en viktig videreformidler av et klassisk tradisjonshåndverk.

Utført med høy kompetanse og inderlig nøyaktighet er resultatet slående vakkert og i stor kontrast til det meste av bilder vi omgir oss med til daglig.

Prosjektet «Folk og natur» har bare begynt, og oppdagelsesferden gjennom Norge fortsetter — til nye bygder og dalfører — i nære møter med nye mennesker.

Luca Bertis fotodokumentariske reiser gir oss med dette en unik og uvanlig vakker samling norske samtidsfotografier og portretter. De er tatt i nåtid, hensatt til fortid, med en visjon inn i fremtid. Slik er de også løftet ut av sin tid. Med sin tydelige komposisjon og oppriktige alvor, forteller hvert enkelt bilde sin egen historie. ■

Visittstuen — det kontinentale i det lokale

av Kari Telste

I 1896 fikk Norsk Folkemuseum en enestående gave: et selskapsværelse fra Stiftsgården i Rådhusgata 13 i Kristiania. I årsberetningen for 1896 ble værelset framhevet som særlig interessant fordi det ga «Begreb om, hvordan en Christiania-Patricier i Midten af forrige Aarhundre vidste at udstyre sine Selskapsværelser». Interessant var det også at alle veggene fra det «lave Brystpanel og til Gibstaget med sine Rokokoornamenter i Stuk» var helt dekket av malerier som forestilte havnescener. Hvor var motivene hentet fra, og hvem hadde malt dem? Maleriene manglet signatur, men såpass kunne sies, at de var «stærkt sammenkomponerede i sin Tids Smag».

Stiftsgårdsværelset, eller visittstuen som det senere ble kalt, var del av utstillingene i bybygg fra åpningen i 1914. Siden har det vært vist som typisk eksempel på et rokokkointeriør fra omkring 1760. Skjønt ikke helt typisk. Utstillingsføreren fra 1914 peker på at værelset, med unntak av «gratiøse dekorasjoner paa taket og det lette, hvite panel», har en streng karakter med rette, like feltinndelinger.

Visittstuen er ett av de fineste interiørene i Folkemuseets samlinger, og den skal inngå i den nye utstillingen i bybygg. Den vil fortsatt være stilhistorisk interessant, men vel så interessant er hvordan rokokkodekorasjoner og veggmalier kan gi kulturhistoriske innganger til å visualisere livet som utspilte seg innenfor visittstuens vegger. Og er det mulig å finne ut mer om maleriene og hvem som malte dem?

EN CHRISTIANIA-PATRIER OG ET STRÅLENDE SELSKAPSLIV

Christiania-patrisieren som årsberetningen viser til var den unge og velstående kjøpmannen Morten Leuch (1732–1768). I 1756 arvet han en bygård i Rådhusgata 13 etter sin bestemor. Han gikk straks i gang med å rive den for å bygge nytt. Den nye gården sto ferdig omtrent samtidig med at han i 1758 giftet seg med Mathia Collett (1737–1801). De nygifte var begge født inn i Christiania-familier som hadde tjent store formuer på trelasthandelen på 1600- og 1700-tallet, og tilhørte et internasjonalt nettverk av slektninger og forretningsforbindelser i Frankrike og England. Mathia hadde engelsk familiebakgrunn, mens Morten på sin Grand Tour – dannelsesreise – hadde fått en særlig forkjærlighet for Frankrike.

Mathia og Morten var unge og nygifte, de ville ha alt nytt, og de var midtpunkt i et «strålende» selskapsliv i Christiania. Nybygget i Rådhusgata 13 kan ses som uttrykk for at paret ønsket et tidsmessig og representativt hus i byen. Etter tidens krav måtte huset stå i stil med en kontinental livsførsel, og rokokko var høyeste mote på den tiden det sto ferdig. Det ble da også

Visittstuen i sin fordums prakt slik den var utstilt i Bysamlingen. Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

Gården i Rådhusgata 13. Visittstuen lå innenfor de to vinduene til høyre for porten. Foto: O. Wæring, Norsk Folkemuseum.

regnet som en av byens stiligste og beste bygninger, vakkert innredet med store selskapsværelser. Da gården ble revet i 1913, ble flere av disse værelsene gitt i gave til Folkemuseet. I tillegg til visittstuen ble den tilstøtende festsalen og tre andre selskapsværelser nå flyttet til museet.

VISITTSTUEN SOM RAMME FOR SELSKAPSLIV

Visittstuen var sentralt plassert i første etasje til høyre for porten. Fra visittstuen ledet en dør videre inn til den ene av husets to festsaler. Det ligger i navnet at visittstuen var et representativt rom for å ta imot gjester. En dagbok Morten Leuch skrev i

Venstre: Romantisk havnescene fra Middelhavet. Men er veggmaleriene kjøpt i Frankrike, eller er de utført av Christiania-maleren Niels Thaaning etter franske forbilder? Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

Venstre: Utsnitt av veggmaleri der havnearbeider får varene i havn, dirigert av to herrer som sannsynligvis er kjøpmenn.
Høyre: Veggmaleri med havnescene fra Middelhavet med mennesker i aktivitet. Begge foto: A.L. Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

årene 1757–1762, hovedsakelig fra lystgården Bogstad, viser at han og Mathia hadde stor omgangskrets. Venner og slektninger og folk fra Christiania-eliteen var selvskrevne gjester i deres hus, så vel som forretningsforbindelser fra inn- og utland og skippere på handelsfartøy. Kaffe og te ble stadig servert, men hva de snakket om, skriver han mindre om. Kanskje finnes et svar på veggene?

Dekorerte veggflater var et viktig innslag i 1700-tallets europeiske interiørkunst. I sin bok om Peder Aadnes skriver Janike Sverdrup Ugelstad at veggmalier danner ramme rundt selskapsliv og konversasjon, og vakte til live minner, pirret nysgjerrighet og fantasi, åpnet for refleksjon og samtaleemner. Slike malerier besto gjerne av en sammenhengende serie av motiver som viser mennesker i bevegelse og var satt sammen slik at de utgjorde en fortelling.

De syv maleriene som dekker veggene i visittstuen ser ut til å være variasjoner over samme tema. De viser havnescener, sannsynligvis fra Middelhavet, med skip og båter. I bakgrunnen er det himmel og skyer og et endeløst hav og i forgrunnen mennesker i aktivitet. Vi ser havnearbeidere som lossere skip, og som bærer, dytter og sleper store kasser og tønner. Over de to dørene er innfelt malerier som viser eksotiske varer.

Maleriene kan ses som en visualisering av den virksomheten Morten Leuch drev i sitt handelshus. De var bilder på grunnlaget for hans rikdom og velstand: trelasthandel og skipsfart. Dette er et motiv som også gjentas i hyllingsvers fra hans gjester, gjengitt i hans dagbok: «Gid Bogstad Brug ey fattes træe, / og Leuch ey Skibe savne». Dikteren Christian Braunann Tullin var en kjær og hyppig gjest ved slike sosiale sammenkomster, og bidro ofte med å lese egne dikt. I Tullins skrifter ser vi at han, i likhet med sin vert Morten Leuch og andre fremtredende menn i Christiania, var opptatt av industri og naturvitenskap, av politiske og økonomiske spørsmål. Visittstuen med sine middelhavsmotiver må ha vært en perfekt ramme for samtaler om handel og sjøfart, politikk og økonomi.

I maleriene ble idealiserte landskap kombinert med skip og virksomhet som la grunnlag for økonomisk framgang. Selv om maleriene viser rolige havnescener, aner vi likevel i dramatiske skyer at naturen truer med å ta alt tilbake. Dette er noe dikteren Tullin setter ord på i diktet *Søefartens Oprindelse og Virkning*: med et slag kan himmelen og havets villskap knuse og oppslu-

ke skip med last. I diktet skriver han også om hvordan sjøfarten har gjort verden mindre. Det er banet veier, der «intet Spor var før», en vei på alle vann forbinder adskilte deler av verden sammen. Nye bånd knyttes med brødre i land som før var fremmede, og man ble kjent med produkter fra en fremmed natur:

Hvor gavmild deler du Naturens rige Gaver
Og er ei blot mod Trang, men og mod Vellyst god
Til Østersøens Strand frembringes Indiens Haver;
Og hede Landes Viin opvarmer koldes Blod

Dette er produkter som forekommer på supraportene i visittstuen: druer, appelsiner, sitron, vinglass, hollandske fat. Dette var varer fra en verden som i stadig større grad åpenbarte seg for 1700-tallets mennesker.

Motivene på veggene i visittstuen åpnet for en større verden. De vendte seg mot de store verdenshavene, mot skip og handelsvirksomhet som knyttet eksotiske og fjerne steder til visittstuens hjemlige verden. Det er neppe tilfeldig at Morten Leuch valgte å innrede sin nye visittstue med veggmalier med motiver fra Middelhavet. De var bilder på hans virksomhet, men kanskje skulle de også minne ham om hans lykkelige ungdom i Frankrike?

HVOR KOM MALERIENE FRA?

En gjenglemte utstillingsetikett i den gamle bysamlingen presenterer maleriene som kopier av Joseph Vernets serie med romantiske havnemotiver ved Middelhavet, muligens utført i Vernets verksted i Paris. Hvor kom disse opplysningene fra? I utgangspunktet ble motivene nemlig tilskrevet en helt annen maler. Med referanse til Weinwicks "Kunstner-Lexicon" oppgir årsberetningen fra 1896 at maleren muligens var Christian Tønning, som på denne tida skulle ha «decoreret med Malerier nogle Værelser i Christiania som ei skal være ilde».

Dette leksikonet som var utgitt i 1829 opplyser at Christian Tønning var landskapsmaler og oppholdt seg i Christiania, der han skal ha dekorert noen værelser. Han skal dessuten ha malt transfigurasjonen under breddeloftet i Kongsberg kirke. Salomonsens konversasjonsleksikon fra 1930 tilskriver ham utsmykningen av den nye Kongsberg kirke i 1760-årene. I Weilbachs kunstnerleksikon fra 1952 er dette revidert. Det viser

Visittstuen i 2014, under restaureringsarbeidene. Malerikonservator Niels Gerhard Johansen og møbelkonservator Stephanie Westermann tildeler inventarnummerne til noen av interiørdelene. Foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

seg at Christian Tønning stadig er blitt blandet sammen med den danske maleren Niels Thaaning eller Tønning. Ingen kjente verk kan med sikkerhet tilbakeføres til Christian Tønning «hvis Eksistens overhodet ikke synes dokumentert – maaske drejer det sig blot om en Forveksling af Fornavn».

I senere kunstnerleksikon (1986) blir det uten videre antatt at det dreier seg om en navneforveksling. Men allerede da visittstuen ble presentert i utstillingsføringen i 1914, må museet ha vært oppmerksom på dette: «De malte tapeter, som vistnok er utført av Kristiania-maleren Nils Tønning, viser tidens romantiske landskapskunst». I en utstillingsfører fra 1938 er Tønning uten videre byttet ut: «Maleriene er antagelig kjøpt i Frankrike». Det er denne reviderte oppfatningen som etter hvert må ha ledet til Vernets verksted i Paris.

Trass i motstridende opplysninger slår en biografisk nettartikkel i *Store Norske Leksikon* uten videre fast at maleren er Niels Thaaning, men forbildene kan være hentet fra Vernet: Av dekorasjonsoppgaver vi vet at Thaaning stod bak, er mange forsvunnet i dag, men noen av dekorasjonene i Morten Leuchs visittstue i Rådhusgata 13 eksisterer fremdeles på Norsk Folkemuseum. Motivene her er havnescener basert på kobberstikk etter Joseph Vernets italienske og franske havnebilder. Disse er malt i en varm, dekorativ, perlende koloritt.

Dette bygger åpenbart på opplysninger hentet fra *Norsk kunstnerleksikon* (1986) hvor det på nøyaktig samme måte vises til kobberstikk av Vernets havnebilder, men med større forbehold: maleriene kan tilskrives til Thaaning. Om Niels Thaaning (1732–1779) er kjent at han var en dansk malersvenn, som på forespørsel kom til Norge for å male Kongsberg kirke. Han oppholdt seg på Kongsberg fra 1764 til mars 1766, og slo seg deretter ned i Christiania hvor han i november 1766 fikk borgerskap som malermester. Fra sitt malerverksted drev han en allsidig virksomhet som dekoratør, ornamentmaler, portrett-

maler og anstryker. Ut fra dette står vi igjen med to mulige svar: Maleriene kan være malt i Christiania av Niels Thaaning etter kobberstikk, eller de er kopier utført i Vernets verksted i Paris. Vi vet ikke hvilke resonnementer eller kilder de to alternativene bygger på, men begge fører til den kjente franske landskaps- og marinemaleren Claude-Joseph Vernet (1714–1789). Mange av hans motiver var hentet fra Middelhavet, og maleriene forestiller enten idylliske havnescener eller skipsvrak i dramatiske stormer. Vernet var svært populær i sin samtid både i Frankrike og England, og han hadde mange malere i virksomhet i sitt verksted.

Verken utstillingsetiketten, utstillingsførere eller kunstnerleksikonet fra 1986 forteller hvorfor motivene tilbakeføres til Vernet. Hva bygger dette på? Søk på nettet viser riktignok at motivene på visittstuens vegger overfladisk sett har likheter med Vernets malerier, men noe direkte forelegg er (foreløpig) ikke funnet. Hvor veggmaleriene kom fra og hvem som har malt dem er fortsatt et mysterium.

KAN MYSTERIET LØSES?

I utgangspunktet virker det logisk at Niels Thaaning som en lokalt bosatt maler er kunstneren bak veggmaleriene. Det er heller ikke utenkelig at han har hatt kobberstikk av Vernets malerier. Problemet er at Thaaning slo seg ned i Christiania først i 1766, halvannet år før Morten Leuch døde i januar 1768. Huset i Rådhusgata 13 hadde dessuten stått ferdig i fem-seks år før Thaaning i 1764 kom til Norge. Er det sannsynlig at Morten og Mathia ventet så lenge med å dekorere sin visittstue? Nå er det ikke sikkert alle rom ble dekorert samtidig, men visittstuen var sentralt plassert i den representative delen av bygningen.

Som prominent vertskap i Christianias strålende selskapsliv, er det rimelig å tenke seg at Morten og Mathia ville ha ferdig sin representative visittstue så raskt som mulig. En vel så sannsynlig mulighet er derfor at Morten Leuch tok med seg

maleriene fra Paris, enten da han vendte hjem fra sin dannelsesreise i 1755 eller fra en senere forretningsreise. Kanskje er hele visittstuen, det lave brystpanelet og de strenge, rette listene, bygget for å tilpasses store veggmalerier som han allerede hadde anskaffet? Det er også mulig at han i forbindelse med byggeprosessen i 1750-årene spesialbestilte dem, kanskje fra Vernets verksted. Selvsagt kan vi heller ikke utelukke at de er bestilt fra et lokalt verksted. Uansett, jakten på hvordan Morten Leuch skaffet seg disse maleriene kan lede oss videre inn i en forståelse av hvordan 1700-tallets europeiske kunstmarked opererte.

For å løse mysteriet er det flere mulige kilder. En er maleriene i seg selv. I forbindelse med ombyggingen av bybygg skal visittstuen demonteres, for senere å inngå i den nye utstillingen. Kanskje kan vi finne ut mer om maleriene? Ifølge årsberetningen fra 1896 er de ikke signert. Kan det likevel finnes andre opplysninger på baksiden? Spor kan også fortelle om de er skåret til for å tilpasses visittstuens veggflater, eller er det omvendt? Er veggfeltene i visittstuen tilpasset maleriene?

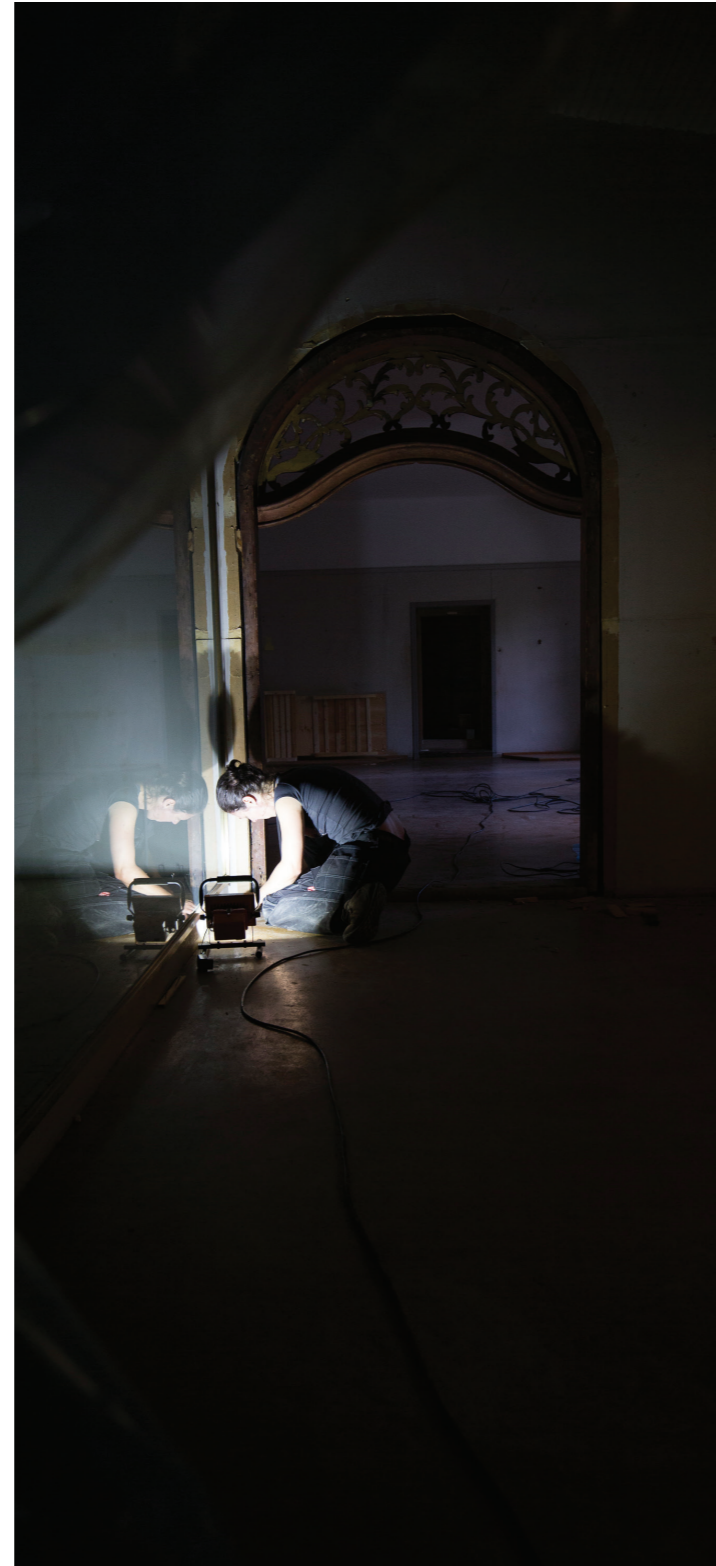
En annen mulighet er at det skjuler seg et svar i Folkemuseets omfattende arkiver. Hvorfor ble Thaaning som malerienes opphavsmann forkastet, og hvor ble opplysningene om Vernet hentet fra? Videre må Vernets produksjon og motiver undersøkes. Hva finnes av opplysninger om hans verksted i Paris, og er det mulig å finne ut mer om hans kundekrets?

Veggmalerier reiser mange spørsmål. Selv om vi ikke finner svar på alle, vil vi fortsatt kunne si noe om hvordan maleriene en gang dannet ramme for det sosiale livet i visittstuen. Som del av et tidsmessig rokokkointerør trekker de hele verden inn i visittstuen. De knytter det lokale til det kontinentale, og speiler de komplekse transnasjonale forbindelsene som Morten Leuch og Mathia Collett var en del av.

Kari Telste, Dr. Art., er førstekonservator på Norsk Folkemuseum og arbeider med utstillingen som skal stå i det ferdigrestaurerte Bybygg.

LITTERATUR

- Arnesen, Finn (red.) 2006. Morten Leuch d.y.'s dagbog 1757-1762 (Bogstadprotokollen). Oslo.
- Blangstrup, Chr. (red.) 1915-1930. Salomonsens konversasjonsleksikon (anden udgave). Schultz, København.
- Bodelsen, Meret og Povel Engelstoft (red.) 1952. Thaanning, Christian. Thaanning, Niels.
- Weilbachs kunstnerleksikon III. Aschehoug Dansk Forlag.
- Bull, Edv. og Valborg Sønstevold 1936. Kristianias historie. Utgitt til 300-års jubileet 1924 av Kristiania kommune. Bind 3 1740-1814. Oslo.
- Conisbee, Philip u.å. Joseph Vernet. Oxford Art online: <http://www.oxfordartonline.com> (lesedato 02.06.2011).
- Halaas, Kristin u.å. Niels Thaanning. Store norske leksikon: https://nbl.snl.no/Niels_Thaanning (lesedato: 09.09.2014).
- Hopstock, Carsten 1997. Bogstad. Et storgods gjennom 300 år. Oslo Norsk Folkemuseum 1938. Bysamlingen. Oslo.
- Norsk Folkemuseum 1914. Illustrert fører med kart. Kristiania.
- Norsk Folkemuseums årsberetning 1896. Kristiania.
- Norsk kunstnerleksikon. Bildende kunstnere, arkitekter, kunsthåndverkere. Bind 4. 1986 Universitetsforlaget. Nasjonalgalleriet (red.). Oslo.
- Rian, Øystein u.å. Morten d.y. Leuch. Store norske leksikon: http://www.snl.no/nbl_biografi/Morten.d.y._Leuch/utdypning (lesedato 19.04.12).

Interiører på flyttefot

av Inger Jensen

Arbeidet med Bybygg og ny utstilling pågår for fullt. Museet har tilsatt Frode O. Storløkken fra OEC som prosjektleder for rehabiliteringen av Bybygg, og sammen med ham forbereder vi nå detaljprosjektering og byggeplass. Arkitekttjenestene er lyst ut, og interessen for oppdraget er stor. Fornyelsen av Bybygg på Norsk Folkemuseum er et prosjekt som interesserer mange.

Byggearbeidet involverer mange ved Norsk Folkemuseum. Funksjoner som fram til nå har vært i bygget, må flyttes ut, midlertidig eller permanent. Det planlegges hvor de ulike virksomhetene skal være i byggeperioden. Dette er en viktig, men krevende oppgave, for vi ønsker at museet skal fungere slik at publikum ikke får sin museumsopplevelse forstyrret av det store prosjektet. Og like viktig er det at alle vi som arbeider ved museet får utført oppgavene våre på en god måte.

Arbeidet berører også samlingene. Bygningen er tømt for større og mindre gjenstander som gjøres klar for den nye utstillingen. Nå er det de antikvariske interiørene som står for tur. For å sikre at de ikke blir skadet mens bygningen rehabiliteres og moderniseres, må vi flytte de fleste interiørene og himlingene. Dette er spennende, for etter hundre år i fred og ro i Bybygg, blir de «avkledd». Vi kommer bokstavelig talt bak fasaden. Bak deleveggene og montre finner vi fram til hvordan rommene er blitt konstruert, og kanskje finner vi nye spor som kan avdekke mer av interiørens historie fra før de kom til museet. Underveis blir alle spor målt opp og fotografert slik at vi tar vare på den kunnskapen vi nå avdekker.

Som med gjenstandene vil interiørene bli restaurert og ført tilbake i bygningene, men før det arbeider konservatorer, arkitekter, snekkere og fotograf med en krevende dokumentasjon og demontering av til dels store og skjøre bygningsdeler. Bygningsdeler som skal ha en forsvarlig lagringsplass og plass hvor de kan restaureres.

Inger Jensen er sjefskonservator på Norsk Folkemuseum.

Høyre øverst: Malerikonservator Niels Gerhard Johansen og møbelkonservator Stephanie Westermann diskuterer demontering av en dørkarm fra 1700-tallet.

Høyre midten: Leif Nielsen og Niels Gerhard Johansen planlegger rivning av ikke historiske byggematerialer.

Venstre og høyre nederst: Demonteringsarbeid i full gang.

Alle foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

En revitalisering av

Kong Oscar IIs Samling

av Paal Mork

Norsk Folkemuseum arbeider med en revitalisering av hele Friluftsmuseet. Våre besøkende vil derfor oppleve at stadig flere av museets hus og tun blir fornyet. Akkurat nå planlegger vi en fornyelse av Kong Oscar IIs Samling.

Kong Oscar IIs Samling omfatter Stavkirken og bygningene rundt, samt parken de ligger i. Dette området har en eldre historie enn selve Folkemuseet. Opprinnelig var det en del av folkeparken på Bygdø Kongsgård. Kong Oscar II og hans kammerherre Christian Holst, som bestyrte Bygdø Kongsgård, hadde stor interesse for bevaring av norsk kultur og historie. Kongen var samtidig opptatt av å vise sin varme interesse for Norge i en periode som var preget av nasjonale strømninger. Kammerherre Holst fikk kongen med på å flytte autentiske bygninger til folkeparken. Bygningene skulle være utsøkte eksempler som kunne gjenspeile norsk storhetstid. Derfor var bygninger fra middelalderen spesielt ettertraktet. Her skulle de

besøkende kunne studere den eldre bygningstradisjonen.

Det ble lagt vekt på praktstykkene. Det første huset i samlingen, Hovestuen, var ikke en vanlig bondestue, men mer en stasstue. Loftet fra Berdal var det flotteste loftet på markedet da det ble kjøpt inn. Og Stavkirken er jo i seg selv en helt spesiell bygning.

Kong Oscar IIs Samling skiller seg derfor fra resten av Folkemuseet. Den er etablert allerede i 1880-årene og var en del av en åpen folkepark. Norsk Folkemuseums grunnlegger, Hans Aall, visjon var å etablere et folkemuseum. Han var opptatt av å vise bredden i den norske kulturhistorien helt opp mot samtiden – med både fattig og rik, og både by og land. Kong Oscar II og Christian Holst ønsket å lage et utstillingsvindu for norsk middelalder og storhetstid. Samlingen ble realisert med fem bygninger, og har bidratt til å forme bildet av norsk nasjonal identitet med symboler som odelsbonden, stavkirken og bygningstradisjonen.

Stavkirken fra Gol nyrestaurert i 2013. Foto: Morten Brun.

Nå ønsker vi å gjenskape den stemningen Holst og kongen skapte for å løfte minnet om norsk storhetstid gjennom bygningens vern. Norsk Folkemuseums mål er å gjenskape samlingen i tråd med Kong Oscar II og Christian Holsts visjon, og å utvikle den til et populært besøksmål. Stavkirken er allerede museets best besøkte attraksjon, og vi har håp om at denne delen av museet kan bli enda mer attraktiv.

Arbeidet er godt i gang allerede. Parken er langt på vei tilbakeført til slik den så ut i Kong Oscar IIs tid. Stavkirken ble restaurert i 2012 som en del av Riksantikvarens program for restaurering av alle landets stavkirker. Middelalderloftet fra Rolstad og Hovestuen er restaurert utvendig og konstruksjonsmessig ved bruk av museets egne ressurser. Snart går vi i gang med takomlegging og restaurering av loftet fra Berdal.

Øvrige nødvendige arbeider reiser en rekke store utfordringer. Mange av gjenstandene fra Kong Oscar IIs tid er så skjøre og verdifulle at de ikke kan stilles ut i bygninger uten klimastyring. Derfor planlegges en klimastyring av Hovestuen, mens Stavkirken er for luftig til at dette kan gjøres på en ressursvennlig måte. Derfor planlegges det å lage kopier av gjenstandene som var i Stavkirken.

Hvis Kong Oscar IIs Samling skal bli det attraktive besøksmålet vi ønsker, må det bygges en rekke nye besøksfunksjoner. I dag er toaletter et stort savn i området. Derfor planlegges et toalettbygg i tilknytning til samlingen. Turbusser har allerede i dag store utfordringer med parkering. Vi ønsker derfor å utbedre mulighetene til å stoppe med buss i området. En bedre

adkomstløsning trengs også, slik at grupper kan løse billett ved inngangen til denne delen av museet. Mange har nok opplevd bakken opp til Stavkirken som bratt, spesielt med barnevogn, og med rullestol er den nærmest ufremkommelig. Vi ønsker derfor å legge om veien, slik at bakken blir bedre tilpasset en universell utforming.

Både kopiering av gjenstander og utvikling av besøksfunksjoner er svært ressurskrevende. Norsk Folkemuseum trenger derfor ekstern finansiell bistand for å realisere målet om å gjenskape Kong Oscar IIs Samling som et attraktivt besøksmål.

Paal Mork er leder for Publikumsavdelingen på Norsk Folkemuseum.

Venstre: Kong Oscar IIs Samling. Foto: Library of Congress Prints and Photographs Division Washington, D.C.

Høyre: Gol Stavkirke under restaurering. Foto: Paal Mork, Norsk Folkemuseum.

Besøkssenteret

Tekst og foto Mari Bjørnsrud-Gabrielsen

I løpet av året har mye kommet på plass i vårt nye besøkssenter. Den 28. april hadde vi stemningsfull åpning av den ombygde stallen. Nå kan vi vise fram og lære bort mye om ponni, sau, gris, høns og kaniner, kuer og økologisk melkeproduksjon.

Det er viktig at de besøkende får kontakt med dyrene og ro til dette ordløse møtet, samtidig som man må tenke på sikkerheten. Alle dyr bør være greie å håndtere, men særlig de i besøkssenteret som folk kommer tett innpå. Da må vi ha dyr som takler det. Nå er både kyr og sau på Bygdø Kongsgård godlynte og trygge. Lokalene er lyse og reine, innemiljøet er bra for dyra og vi har tre vaskerenner samt toalettfasiliteter for publikum. Alle må vaske hendene etter kontakt med dyr.

I tillegg har vi en nyoppusset skolestue til spiserom og møtelokale, samt et godt samarbeid med Arkadia kafé på Folke-museet til catering ved behov.

Før sommeren holdt vi oppe hver lørdag som et gratis tilbud til publikum. Dette har vi fortsatt i høst, og interessen øker. Mange setter pris på en rolig dag i fjøs og stall.

Vi kjøpte ei drektig purke fra Maihaugen på Lillehammer som fikk unger i vår. Dette ble et artig tilskudd til de andre dyrene på gården. Vi viser mangfoldet i hønserasene. Ungene får klappe høna, gi dem gress og kjenne på eggene, som kan være helt nylagte. Vi har tre Australorps, to silkehøns, én Isbar samt ei Skånsk Blomme høne og hane.

Inne bor tre kaniner av rasen Trønder, en utrydningstruet norsk kaninrase. Vi har kjøpt en hann og to hunner. De blir veldig håndterbare og tamme med mye besøk. De er også gode til kjøttproduksjon, godt kjent fra krigens dager.

Det siste halvåret har vi hatt mange på omvisning, en god blanding av barnehager, skoler og voksne grupper, deriblandt Aker sognelag, Bærum Kommune og en gruppe elever fra landbruksutdanning i York.

Vårt største arrangement var Kuslippet med rekordbesøk! Publikum var spredt over to tun og hadde god utkiksplass. Det nye anlegget i besøkssenteret ga godt rom rundt dyra, selv om det var mange folk som gikk igjennom.

Vi har også hatt utstrakt samarbeid med Naturvernforbundet, 4H og Skogselskapet om utforming av en naturmøteplass i tilknytning til Villa Gjøa. Et nytt naturkart for Kongeskogen er det bevilget penger til, og i høst deltok kollegiet på Bygdøy Skole på naturkartvandring med historiker Monica Mørch fra Norsk Folkemuseum og biolog Hilde Friis Solås fra Naturvernforbundet. Vi har ny bålpanne, som allerede vært i bruk både til 4H sine pinnebrød og til sultne skole- og barnehagebarn sin grillpølser. I høst har ulike besøksgrupper, skoleelever og barnehagebarn vært med på selvplukk av poteter.

Mari Bjørnsrud-Gabrielsen er formidlingsansvarlig på Bygdø Kongsgård

Det nye besøkssenteret på Bygdø Kongsgård inviterer barn og voksne til nærkontakt med dyr og gårdsaktiviteter.

Ny visuell profil

av Jan Tore Sørdsal

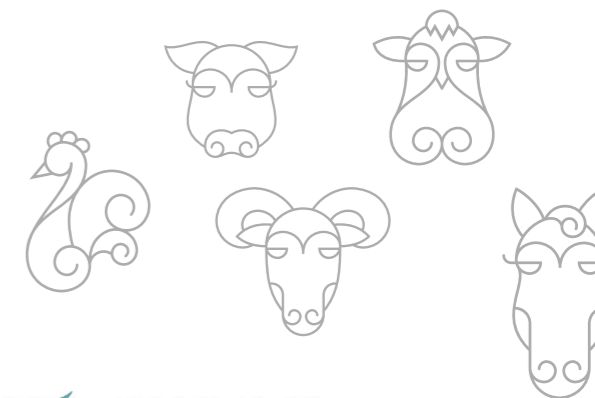
Bygdø Kongsgård har fått sin egen visuelle profil!

I januar i år startet vi arbeidet med å utarbeide visuell profil for Bygdø Kongsgård. Arbeidet har blitt utført av Melkeveien Designkontor AS i tett samarbeid med Bygdø Kongsgård og publikumsavdelingen på Norsk Folkemuseum.

Etter mange år uten egen logo eller andre profilelementer har vi nå fått vår egen identitet og skal profileres som en av Stiftelsen Norsk Folkemuseum enheter. Tidspunktet for utvikling av vår visuelle profil spiller godt sammen med åpningen av besøksfjøsset på Bygdø Kongsgård og etableringen av gården som besøksmål og publikumsattraksjon.

I arbeidet med å utvikle vår visuelle profil har det vært viktig for oss å reflektere over Bygdø Kongsgårds verdier og våre mål for driften av gården. I valg av logoelement har det vært avgjørende for oss å lage et symbol som forener landbruk, Bygdø Kongsgårds historie og gårdens naturkvaliteter. Det har ikke manglet gode forslag og alternativer i valg av logo, men etter mange runder besluttet vi å ta i bruk et lindeblad som logoelement.

Berggrunnen på Bygdøy er kalkrik og gir vokseplass til mange varmekjære løvtrær som lind, alm, bok og et stort mangfold av planter. Dronningberget er fredet for å bevare en lindeskog som representerer en ekstrem økologisk kontinuitet,

 **BYGDØ
KONGSGÅRD**

trolig med uavbrutt lindeskog gjennom 4-8000 år. Skogen representerer således et av de eldste naturdokumentene i Oslofjordområdet.

Lindetrær har også en viktig rolle som parktre og er brukt i flere alleer beplantninger i Folkeparken på Bygdø Kongsgård.

Lauv av lind ble noen steder brukt som fôr til husdyr og har blitt benyttet til å produsere både tekstiler, fiskenøter, matter og rep. Lind har også vært mye brukt til treskjæringsarbeider.

I tillegg til selve logoen har vi fått utarbeidet forskjellige designelementer som i hovedsak er landbruksrelatert. Vi skal jobbe videre med å tilpasse designelementene til profilering av blant annet Sæterhytten og Folkeparken.

Jan Tore Sørdsal er leder for landbruksavdelingen på Bygdø Kongsgård.

Kuslepp på Bygdø Kongsgård.

Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

Jula på Folkemuseet

JULEFORBEREDELSE

Ingen julefeiring uten juleforberedelser! Søndag 23.november kan du lære å stappe pølser, lage sylte, rull, leverpostei og øl til jul. Vi tilbyr også opplæring i kalligrafi for de voksne slik at årets julekort kan skrives med vakker håndskrift. Det blir baking av pepperkaker i Torgkafeen.

JULEBOK

I år lanserer vi boka *Jul i Norge*. Boka handler om norsk julefeiring og er forfattet av Ann Helene Bolstad Skjelbred, folklorist og tidligere ansatt ved museet. Den er rikt illustrert med bilder fra bl.a. Norsk Folkemuseums bildesamling

JULEMARKEDET

Arrangeres som vanlig de to første helgene i desember: Lørdag 6. og søndag 7. desember og lørdag 13. og søndag 14. desember.

Juletradisjoner

Hvor kommer juletradisjonene våre fra? Hvor gamle er de? På Julemarkedet kan du komme inn i husene og møte ansatte som forteller om julefeiringen og juleskikker fra tre århundrer. I Hardangertunet kan du se hvordan de brygget juleølet.

Juletrær

Historiske juletrær er pyntet i flere av husene. I tunene henger julenek etter lokale skikker. Aldri ellers i året er så mange hus åpne og tilgjengelige for publikum som på Julemarkedet.

Stemningsfulle konserter

Få med deg konsert i utstillingen Norsk Kirkekunst, og vær

med og syng kjente og kjære julesalmer i det gamle Bedehuset Bethlehem fra Stavanger. Hver markedsdag avsluttes med en stemningsfull korkonsert ved Sølvgutten eller St.Hallvard-guttene på Festplassen.

Julenissens verksted

Du må selvfølgelig også huske å levere julens ønskeliste til Nissens hjelpere i Julenissens verksted.

100 markedsboder

De spesielle julegavene kjøper du også her på markedet fra våre museumshåndverkere, museumsbutikken og 100 ulike markedsboder.

VANDRING I FRILUFTSMUSEET TIL PYNTETE STUER

Lørdag 20.desember og søndag 21.desember kl. 12 og 14 tilbyr vi omvisning i julepyntete stuer. Senk skuldrene og ta familien med på stemningsfull julevandring.

JULETREFEST

En fin avslutning på jula er den tradisjonsrike juletrefesten i museets bedehus søndag 11. januar. Ta med barn og barnebarn!

ÅPNINGSTIDER I JULA

Museet er stengt julaften, 1. juledag, nyttårsaften og 1. nyttårsdag. Åpent i romjulen. Følg med på våre hjemmesider: www.norskkfolkemuseum.no
Velkommen til oss!

hilsen Anna Lena Flatland, programansvarlig og leder seksjon for program, kommunikasjon og markedsføring.

Markedsbodene på Julemarkedet bugner av varer og gir mulighet til julehandel noe utenom det vanlige!

I eldhusene bakes lefser på tradisjonsvis. Smak varme og rykende ferske lefser!

I Chrystiegården er kjøkkenet forberedt til julemiddag for mange gjester i et rikt kjøpmannshjem i 1769.

Alle foto: Haakon Harriss, Norsk Folkemuseum.

Jul hos Ibsens i Arbins gate 1

av Bergljot Øyrehagen Geist

Vår store dramatiker Henrik Ibsen feiret jul i Arbins gate 1 de siste elleve årene han levde. Leiligheten utgjør kjernen i Ibsenmuseet. Den er tilbakeført til Ibsens tid med dikterens egne møbler og har opprinnelige farger og dekor. I dag fremstår den slik den var mens han og hans kone Suzannah bodde der fra 1895 til 1906. Her skrev han sine to siste dramatiske verker, «John Gabriel Borkmann» og «Når vi døde vågner».

Juleaften var en kveld som alltid hadde betydning mye for Henrik Ibsen. Fru Sophie Werenskiold, da frøken Thomesen, feiret jul hos familien Ibsen i München i 1876. Hun fortalte at hun fant dikteren ivrig opptatt med å klippe juletrepynt, og han gjorde det meget behendig. Men nå, på sine eldre dager, var det slutt på å lage juledekorasjoner. Juletreet ble pyntet slik Suzannah ville ha det, med hvite lys og bomull.

Svigerdatteren Bergljot forteller om julen 1894, året før Henrik og Suzannah flyttet fra Viktoria Terrasse til Arbins gate. Denne julaftenen var hun og hennes sønn Tancred de eneste gjester. Bergljot forteller videre: «Vi var gått inn til juletreet. Ibsen hadde skrekk for ild og var uhyre engstelig for alle lysene på treet. Men tente dem måtte jeg jo; og en stund etter gikk jeg ut på gangen for å hente noe. Da jeg kom inn igjen, så jeg til min forbauselse Ibsen ligge på kne og blåse lysene ut. Ett for ett. Treet stod på gulvet og var ikke høit. Jeg kan ennå se Ibsens profil, hvor nesen forsvant hver gang han blåste.»

Suzannah, som befant seg i München, skrev til Bergljot med instruksjoner for juleforberedelsen. Det skulle selvfølgelig bakes kaker og det ble kjøpt inn både epler, valnøtter og vin. I tillegg skulle hushjelpene ha gaver, den ene blått kjoletøy, den andre brunt og Lina skulle i tillegg ha den sterke vinen.

Ibsen skrev brev til Suzannah og fortalte om julefeiringen, og at han hadde kjøpt to landskapsmalerier fra Lofoten til henne. Ibsen selv fikk mange gaver og en umåtelig mange jule- og nyttårshilsener.

Den mest kjærkomne og nyttige juleforæring var fra Bergljot. Hun gav meg en umådelig stor badesvamp, som jeg vasker og frotterer meg med, både aften og morgen; jeg befinner meg udmerket derved.

Når fru Ibsen selv var hjemme, var alltid juleaften meget hyggelig. En jul da Sigurd og Bergljot var i Stockholm, var Tancred alene med besteforeldrene. Fru Ibsen skriver:

Saa fikk vi den store glede at se Tancred. ... Han var vokset meget og var endnu finere og blegere end før. Så skulle han da komme neste dag, julaften, og da veien er så lang, ba jeg om frøken Andersen ville gjøre os den fornøielse at følge med. Klokken 6 som sedvanlig var mitt lille Juletræ tændt, og Du ved det er den eneste Aften jeg ikke sidder i Biblioteket,

Jul i "Et Dukkehjem" i Wessels gate 15 på Norsk Folkemuseum.
Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

men vil have Fred i den blaa Salon til Ibsens store fortvivelse. Ind traadte da min lille Tancred med Frøken Agnes – han var saa fin og sirlig som en Prins, og deilig friseret, der var et Bretspill, et brænnende Hus hvor Brandfolkene klatrer op – op og redder Beboerne, og Brandklokke og Stiger og jeg ved ikke alt. Frøken Andersen lærte Brugsanvisningen, og hun og Tancred klarede det udmærket, alt var saa hyggeligt.

Da julematen, ribbensteken og risengrøten, var fortært var det tid for Suzannah å tenne julelysene. Ibsen som var redd for brann gikk da til sengs, mens de andre var oppe til midnatt og hygget seg.

Det kom også julebukke på døren til familien Ibsen, og som god skikk var ble både store og små traktert med Suzannahs berømte punsj. Barna løftet på masken for å kunne drikke, men Ibsen snudde seg med ryggen til for at julebukkenes identitet forble ukjent.

Julekvelden 1905 feiret Suzannah jul selv om Ibsen var syk. Hun hadde tent lys på treet og det var lys i vinduene. Ibsen selv sov, men midt i salongen satt Suzannah kledd i elegant silkekjøle med sort slep. Hun ventet på en venninne som skulle komme senere på kvelden. «Hun satt alene, der laa glans af kvelden over hennes skikkelse» mintes en venninne mange år senere.

Bergljot Øyrehagen Geist er fagkonsulent på Ibsenmuseet.

KILDER

Edvardsen, Erik Henning 2001: Henrik Ibsen om seg selv. Oslo: Genesis Forlag Sæther; Astrid 2008: Suzannah, Fru Ibsen. Oslo: Gyldendal

Jul i Norge

av Inger Jensen

Endelig er Norsk Folkemuseums egen julebok her!

Jula er årets lengste høytid, spekket med forventninger om ei jul slik det skal være, slik som i fjor og som barndommens jul. Jula er førjulsfest og romjuls-moro, forberedelser og brente kakemenn, men i gamle dager kunne jula være skummel – for der ute i vintermørket var det fritt frem for troll og andre onde makter.

Hvordan feirer vi jul i Norge? Våre juletradisjoner er formet av impulser fra utlandet og er i stadig endring. Vi gjør også ulikt til jul om vi er oppvokst i øst eller vest. Et hyppig samtaleemne i desember er spørsmålet om hva vi spiser til jul.

Jul i Norge er boka om norsk julefeiring. Vi får vite om juletrær, nisser, adventskalendere, gaver og alt det andre som hører jula til. Boka er skrevet av folkloristen Ann Helene Bolstad Skjelbred som i mange år var førstekonservator ved Norsk Folkemuseum og flittig bidragsyter til Museumsbulletinen. Ann Helene deler sin store kunnskap om julens tradisjoner og de mange NEG-medarbeidernes fortellinger med oss. Hun har hatt god hjelp fra kolleger ved museet. Marit Odde har bidratt med tekst, Haakon Harris har fotografert og Marie Fongaard Seim har hentet fram bilder fra museets rikholdige samling.

Museets ansatte og medlemmer av Norsk Folkemuseums venneforening får boka til spesialpris i Museumsbutikken.

Jul i Norge - årets julegave

Kopiering av juledukemønster. Et tynt stoff (eller matpapir) ble lagt over broderiet. En ikke helt nypusset sølvskje ble gnidd i håret, som ikke var nyvasket, og deretter over det tynne stoffet. Så var broderiet overført til eget stoff!
Foto: Haakon Harris, Norsk Folkemuseum.

Juletreff arrangert av Frelsesarmeen, 1932.
Foto: Anders Beer Wilse, Norsk Folkemuseum.

Halvard Bjørkvik 90 år

Norsk Folkemuseums tidligere direktør, historiker og professor Halvard Bjørkvik fylt 90 år 9. oktober. Norsk Folkemuseum gratulerer så mye med jubileet!

Halvard Bjørkvik, den dyktige agrarforskeren og dosenten fra Norges lærerhøyskole i Trondheim, kom til stillingen som direktør for Norsk Folkemuseum i 1975. Siden museets grunnleggelse i 1894 inntil da hadde Folkemuseet kun hatt to direktører: Hans Aall fram til 1946, etterfulgt av direktør Reidar Kjellberg om han avløste i 1975. Bjørkvik var direktør ved museet da han ble professor i historie ved Universitetet i Oslo.

Med Bjørkvik som direktør ble grunnlaget for strukturelle og faglige omlegginger lagt. Museet begynte tilretteleggingen for elektroniske katalogiseringssystemer. En annen stor oppgave som ble påbegynt i denne perioden var tilbakeføringen av Den norske samlingen fra Nordiska museet i Stockholm. Dette var en sak norske museer hadde kjempet for siden 1920-tallet.

Under Bjørkviks periode var vedlikeholdet av Friluftsmuseet og samlingene en prioritert oppgave.

Inger Jensen, sjefskonservator

Halvard Bjørkvik på Norsk Folkemuseum i 1984. Foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum.

Aagot Noss 90 år

Norsk Folkemuseum gratulerer tidligere førstekonservator og draktforsker Aagot Noss med 90-årsdagen den 9. oktober.

Aagot Noss står som den mest markerte personen i norsk folkedraktforskning og er den store ekspert innen sitt felt. I løpet av 38 yrkesaktive år ved Norsk Folkemuseum og 20 aktive år som pensjonist har hun utført sin banebrytende forskning og brede formidling. For dette har hun mottatt noen av landets fremste utmerkelser.

Hennes uunnværlige kilder har vært informantene, som hun har møtt på de mange feltarbeidene. Disse tradisjonsbærerne har fortalt, vist og forklart om folk, klær, skikk og bruk i sine familier og lokalmiljøer.

Med ydmykhet, respekt og takknemmelighet overfor sine informanter har Aagot Noss i løpet av årene knyttet nære, sterke og varige bånd. Slik har hun hengivent og utrettelig i nesten seks tiår kunnet utføre sitt omfattende innsamlings- og dokumentasjonsarbeid som folkedraktforsker. Hennes imponerende mengde publiseringer og utstillinger er basert på dette. Hun gir videre et usedvanlig stort og uerstattelig materiale.

Inger Jensen, sjefskonservator

Aagot Noss var ansvarlig for produksjonen av Norsk Folkemuseums faste draktutstilling "Folke og klede - skikk og bruk", som åpnet i 1994. Foto: Norsk Folkemuseum.

Marianne Andresen 80 år

Norsk Folkemuseum gratulerer Marianne Andresen med 80-årsdagen den 10. november.

Som tidligere leder for Venneforeningen var Marianne alltid genuint opptatt av museets ve og vel. Interessen og engasjementet har kommet og kommer stadig til uttrykk i alt hun gjør - og hun har aldri spart seg. Som initiativtaker til dugnader var hun å se arbeidende på parkeringsplassen eller i tunene, hun opprettet en kontaktflate til andre museer og arrangerte møte mellom venneforeninger i Norge slik at de kunne inspirere hverandre. Hun fikk startet opp Museumsbulletinen, til å begynne med et enkelt A4-ark, som har utviklet seg til et fagblad for museet og venneforeningen. Marianne var i mange år aktiv i museets styre, alltid interessert og konstruktiv til utvikling av museet. Hun har også ofte vært å se på museet, med skisseblokk og akvarellskrin og har laget illustrasjoner som hun har gitt til museet og som vi bruker i ulike sammenhenger til glede for publikum.

Marianne har videreført Andresens familiens engasjement for Norsk Folkemuseum med å bidra med økonomisk støtte og gaver til museet. Dette har muliggjort viktige prosjekter. Hun var også pådriver for at Tiedemanns reklame- og tobakksmuseum ble bevart og kom til museet som en samlet helhet. Listen er lang over alt Marianne har gjort for Folkemuseet.

Med sitt engasjement er hun en flott ambassadør for Norsk Folkemuseum.

Inger Jensen, sjefskonservator

Akvarell av Marianne Andresen, 1997.

Marianne Andresen taler i Trøndelagstunet på Norsk Folkemuseums Venners 25-årsjubileum i 1996. Foto: Astrid Santa, Norsk Folkemuseum.

Marianne Andresen med skisseboken utenfor Collett- og Cappelengården i 2001. Foto: Norsk Folkemuseum.

Norsk Folkemuseums Venner

Bli medlem av
NORSK FOLKEMUSEUMS VENNER

Som medlem støtter du Norsk Folkemuseum, en av landets eldste kulturinstitusjoner.

Du blir invitert til spesielle arrangementer, aktiviteter for barn, omvisning i utstillinger og turer. Medlemmer får medlemsbladet Museumsbulletinen gratis tilsendt i posten. Bladet inneholder interessant fagstoff samt informasjon om museets virksomhet.

Medlemskapet følger kalenderåret.
Vi tilbyr tre forskjellige typer medlemskap:

Enkeltmedlemskap kr. 400.

Gratis adgang på museet, gjelder kun for den personen kortet er utstedt for.

Familiemedlemskap kr. 600.

Gratis adgang på museet for 2 voksne og barn i følge.

Livsvarig medlemskap kr. 12000.

Gjelder for personen kortet er utstedt for. Medlemmet kan ta med seg en voksen samt barn i følge gratis.

For medlemskap, informasjon og spørsmål:

Norsk Folkemuseums sentralbord: 22 12 37 00
mandag - torsdag kl. 9 - 15
e-post: venneforeningen@norskfolkemuseum.no

Følg oss også på museets hjemmeside på
www.norskfolkemuseum.no med inngang fra forsiden:
Om museet, Norsk Folkemuseums Venner.

Gi en gave som gleder i et helt år!
Gi et medlemskap i Norsk Folkemuseums Venner.
Kom gratis inn på museet hver eneste dag,
bli invitert til spesialarrangementer og
få *Museumsbulletinen* fritt tilsendt.
Kontakt oss på venneforeningen@norskfolkemuseum.no
eller se etter oss ved hovedinngangen på Julemarkedet.

Kjære Venner,

Norsk Folkemuseums Venner minnes Anette Skaugen, vårt trofaste medlem og støttespiller gjennom mange år, med takknemlighet. Cappelenstugu fremstår nå i sin nyrestaurerte prakt, og gleder derved museumsbesøkende hver eneste dag. I tillegg til Anette og Brynjulf Skaugens gavefond, har hennes engasjement og bidrag vært av svært stor betydning for at dette prosjektet kunne fullføres.

Venneforeningens styre inviterer i høst til en rekke arrangementer som både skal gi anledning til å fordype seg i museets arbeid samt hjelpe venneforeningen å støtte museet økonomisk. Finansieringen av trykkeutgiftene av Museumsbulletinen og årboken *By og Bygd* hører til våre faste gaver. Vår venneforeningshistorie er en del av museets historie. Venneforeningen og museets prioriteringer og arbeid har alltid gått hånd i hånd. I flere av de foregående lederne har jeg omtalt noen av prosjektene og arrangementene som venneforeningens medlemmer har deltatt i fra museets grunnleggelse. I det følgende skal jeg fortsette med et glimt tilbake i tid, denne gangen til for 100 år siden.

Etter at den nye bysamlingen ble åpnet i 1914, fokuserte museets styre på å skaffe midler til å bygge opp et "gamlebyfond" med blant bidrag fra "venner av vor gamle bykultur". Invitasjonsbrevet fra november 1915 om å donere penger til museet, ble gjengitt i sin helhet i Museets Årsberetning for 1915, og noe skal her siteres:

./.../ den store og meget viktige del av det samlede billede, som de gamle bygninger gir – hjemmene i de forskjellige tider og de forskjellige landsdeler. Intet gir som disse, særlig populært set, et levende bilde av vore forfædres sociale liv, av deres nedefter tiderne skiftende smak og det præg denne har git deres hjem, i det hele tat av de omgivelser, hvori de tilbragte den største del av sit liv. ./.../ Etterhaanden hadde museet dog erhvervet en række gamle værelser fra byhuser, særlig fra 1700-årene og første halvdel av 1800-årene.

Museet så med bekymring på den moderne byutviklingen og kommenterte videre:

For ikke at gaa længer end til vor egen by, da er der en tendens til i de gamle bydele at reise moderne forretningsgaarder paa de tomter, som nu er uøkonomisk bebygget med smaa, gamle huser. Snart vil gjennomførelsen av raadhusplanerne medføre, at en hel gammel bydel gaar til grunde. Og gaar vi til andre byer, møter vi den samme utvikling der. Der meldes saaledes fra Brevik, at familien Chrysties gaard fra 1760-aarene i den nærmeste fremtid skal rives. Med denne vil et av vort lands vakreste rokokkoanlæg, om det ikke blir

ræddet, bli jevnet med jorden. I det hele tat maa vi gaa ut fra, at den raske vekst, vor industri, handel og skibsfart har og i fremtiden forhaabentlig faar, vil medføre, at en række minder om vor gamle byarkitektur vil gaa tilgrunde. Det gjælder derfor, at Folkemuseet til enhver tid kan staa rustet til at ta redningsarbeidet op, efterhvert som opgaverne melder sig. ./.../ Den eneste utvei, som kan sikre de svindende rester av vore gamle byhuser, er da, at Folkemuseet faar et fond, hvor med det kan skjøte paa det ordinære budget, hver gang det er nødvendig at overføre en dødsdømt bygning til "Gamlebyen". Kun paa denne maate kan denne bli et asyl, som hver gang det trænges, kan aapne sine porter for husvilde gamle byhjem.

Den illustrerte modellen av planen for Gamlebyen, viser hvilken skala man så for seg denne avdelingen av museet. "Gamlebyfondet" fikk hele 41 bidragsytere i løpet av de to siste månedene i 1915, som ga til sammen kr 66100 i følge museets regnskap. Det største beløpet, kr 10000, ga museets direktør Hans Aall selv. Ingen av bygningene i gamle Vika ble flyttet til Bygdøy, men museet kunne redde Chrystiegården i Brevik med et kjøp for kr 12000. Huset ble oppmålt, revet og flyttet til museet i 1916. Men, i følge museets fører til Friluftsmuseet, ble ikke bygningen gjenoppført før 1946-71.

I 1915 ble det i tillegg inngått kontrakt med Norsk Sjøfartsmuseum om å gi "frie lokaler i "Breviks-huset" og senere i en til gamlebyen overflyttendes murgård, som blir at opføre

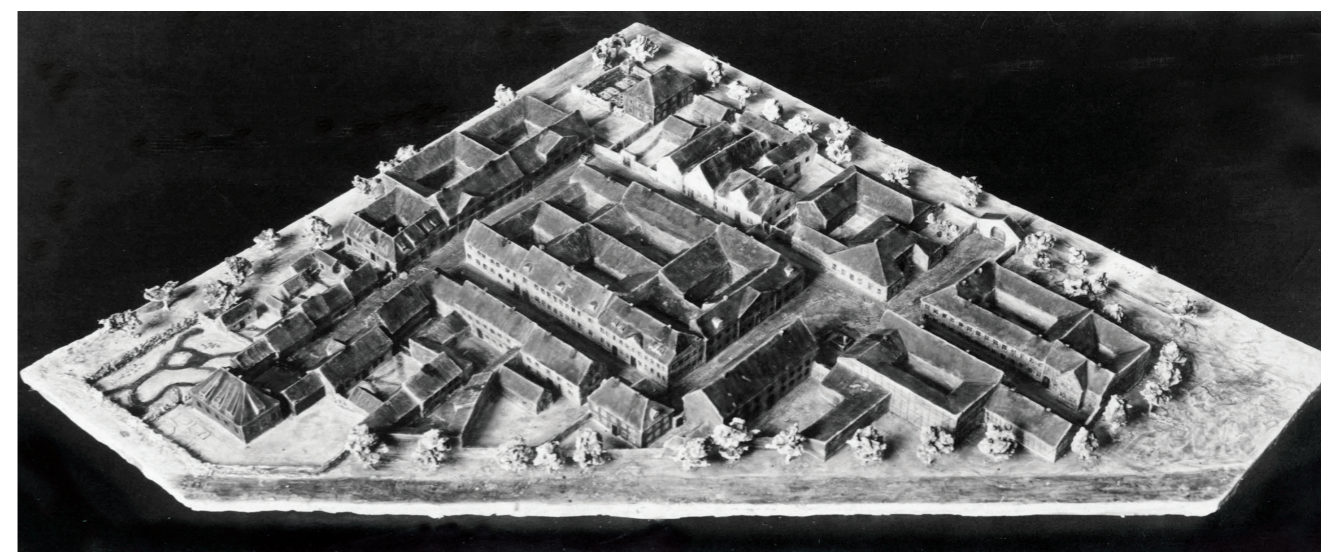
ildsikkert. ./.../ Det er forutsætningen, at Norsk Sjøfartsmuseum interesserer sig for Norsk Folkemuseums "Gamlebyplan" og anbefaler denne til økonomisk støtte for sjøfartsinteresserte."

I den forrige utgaven av Museumsbulletinen kunne vi blant annet lese en meget interessant artikkel av førstekonservatorene Erika Ravne Scott og Kari Telste, om et teservise som trenger spesielle venner og beskyttere. I herværende nummer av Museumsbulletinen får vi anledning til å bli bestevenner og velgjørere for et vakkert interiør, en visittstue fra 1700-tallet som opprinnelig tilhørte Bogstads eiere, ekteparet Morten Leuch, og var deres byresidens i Rådhusgaten 13. Veggpanelene med innfelte malerier av ukjent opprinnelse, er nå er i ferd med å bli restaurert og skal gjenoppføres i den nye utstillingen i Bybygg. Venneforeningens tradisjon er i likhet med museet, lang og med gjensidige gaver. Mange rause venneforeningsmedlemmer har fått være med på å spre glede for andre museumsbesøkende. Vi inviteres med dette til å bidra til restaureringsarbeidet, og være del av å gi en ekstra gave ved å lytte til brevet fra stifterne av gamlebyens fond fra 1915: "Vi ber våre venner av vor gamle bykultur gjennom bidrag at hjelpe os i vort arbeide."

Vi ønsker velkommen til museets og venneforeningens arrangementer.

På vegne av venneforeningens styre ønsker jeg hver og en, en fredelig jul og en optimistisk vinter.

Kjersti Sundt Sissener, Venneforeningens leder.

Modell, ideskisse for Gamlebyen på Norsk Folkemuseum. 1916.

Sølvsmeden

Tekst og foto Nina Seeberg

Jeg har avtale med sølvsmid Rebecca Tannum for at jeg kan bli litt bedre kjent med denne delen av håndverkerne, som også holder til på Norsk Folkemuseum. Jeg går målrettet bort til den gule bygningen som kjennetegnes ved navnet Chrystiegården, skrår videre gjennom bakgården og runder over haugen ned til huset med alle håndverkerne og trappen som fører alle besøkende velkomment inn.

Rebecca tar i mot meg i sitt lokale rett overfor keramikeren og under veverne i andre etasje. Her har hun en liten butikk med lekke smykker som er utstilt i glassmonter. Det er sølvarbeider med og uten skinnende stener. Innenfor har hun et lite verksted med plass til flere.

Lisbeth har sin gullsmedutdannelse fra Plussskolen i Fredrikstad og er her daglig gjennom 2 år. Hun har lærlingeplass hos Rebecca for å spesialisere seg i filigransarbeide. Men i dag er det Rebecca og praktikanten som er her.

Beate er praktikant et par dager i uken. Hun har fordypet seg i filigransarbeidet og har et godt utgangspunkt med gullsmedutdannelsen sin. Hun sitter fordypet i smått pirkearbeid og lodder deler sammen som skal bli til mange flotte sølvknapper på en mannsbunad. Det skal bli mange knapper! Beate er også lærer på en ungdomsskole. Hun er glad for å kunne være hos Rebecca og å kunne ha tilgang til all kompetansen. Hun føler seg privilegert og gleder seg over fagmiljøet som Rebecca representerer.

Rebecca er spesialist i filigran og har gått tre år i lære i Telemark hos mester Astrid Søftestad, og siste året, gikk hun hos mester Hilde Nødtvedt. Der avla hun også svennebrevet sitt. Sammenlagt har Rebecca virket som gullsmed siden hun ble ferdig utdannet med svennebrev i 2002.

I motsetning til de andre på museet har disse håndverkerne varmekabler i gulvet og lokalene bærer ikke preg av å være mange hundre år gamle. I verkstedet er det lyst, og store vinduer slipper inn dagslyset slik at håndverkerne kan holde på her en lang dag. I tillegg til det nyttige lyset er det montert nødvendige avtrekksvifter som fører farlige syre og oksyder ut av rommet.

Rebecca er med tiden blitt spesialist på bunadsølv og lager på bestilling det meste fra Telemark og Agder. Men hun lager også annet dersom det blir spørsmål om det. Hun reparerer også smykker enten det er bunadsølv eller annet.

Hun viser meg bilde av en brosjé som hun fikk laget etter et bilde som en kunde hadde. Bildet viste kundens oldemor og en flott brosjé som hun ønsket en kopi av. Det var vanskelig å se brosjén helt tydelig på bildet men sammen rekonstruerte de det som skulle bli en ny brosjé. Kunden ble svært fornøyd og Rebecca bestod enda en gang en ny faglig utfordring.

Rebecca har gode muligheter til å la seg inspirere av det som også finnes på museet i magasinene og går gjerne i de permanente utstillingene for å utvikle sitt arbeide. Ved siden

av det tradisjonelle bunadsølvarbeidet har hun også en egen produksjon. Det er moderne smykker med ulike fargete stener, men også gamle rosestempler som hun preger metallet med. Dette er en kombinasjon av gammelt og nytt uttrykk.

Rebecca er en viktig tradisjonsbærer i bunadsølv og bringer dette videre med sitt daglige virke. Alle har de gått i lære hos mestre og bidratt til å holde håndverksfaget i hevd på ulike måter. Rebecca sier hun gjerne vil lære bort til flere slik at hun får bidra til at faget overlever.

Mye kan bli rutinearbeid, men med henvendelser av ulike slag kan hverdagen som sølvsmid bli spennende og utfordrende. For kort tid siden fikk hun forespørsel fra Sanitetskvinnelaget i Sørkedalen om å lage en sølje til Sørkedalsbunaden. Denne bunaden er fra 1946 og først nå skulle det bli laget en sølje til den. Rebecca sa ja, og tok utgangspunkt i de lette broderiene og laget en vakker sølje som kler den fine bunaden fra Sørkedalen.

Hun forteller også om syv kusiner som alle ønsket å arve en sølje. De tok kontakt med Rebecca og hun ordnet opp i arveoppgjøret ved å lage 6 tilsvarende søljer slik at alle fikk hver sin. Alle har de nå sin sølje, og Rebecca fikk gleden av å få oppdraget og å bidra til at alle ble fornøyd. Kanskje noe å tenke på for flere?

Sølvsmeden har fast arbeidstid hele uken hele året! Det er bare å banke på ruten eller ringe Rebecca, så kan dere avtale tid. Er du som skjæra kan du kanskje finne noe du har lyst på, du også?

I utstillingen Folk og klede

med Kari-Anne Pedersen

Vi møttes innenfor dørene til museet vårt kl 19 og jeg gikk hjem først kl 2130 denne deilige og varme septemбераften. Jeg tror ingen av oss tenkte på noe annet enn det Kari-Anne Pedersen hadde å fortelle oss denne kvelden. Med lomme-lykt lyste hun oss frem i utstillingen om norsk bunad og drakthistorie. Hun holdt oss bokstavelig talt i sin hule hånd og vi ble overøst med kunnskap og fantastisk formidlings-evne. Kari-Anne fortalte på sin levende måte om Aagot Noss og hvordan hun gikk og syklet seg frem for all den unike kunnskap for ettertiden! Kari-Anne er raus og hun mottok spørsmål både underveis og etterpå. Hun boblet over av kunnskap og sitater som gjør en tilhører både skjerp og imponert. Vi var i skyene og er det fremdeles!

Kari-Anne ga tydelig uttrykk for at hun er stolt av draktutstillingen på Folkemuseet, som regnes for en av de aller beste i verden, men hun har også stor bekymring over hva som nå vil skje i årene fremover. Utstillingen stenger 15. oktober, da belysningen har sluttet å fungere etter 20 år, og riktige lys til museale tekstilutstillinger er svært kostbart. Det helt uvanlig at skjøre tekstiler får henge fremme i 20 år. Det er 15 år for lenge så nå må alle draktene gjennomgås mens man venter på finansiering av nytt lysanlegg. Det vil komme til å bli et stort savn når den blir tatt med og særlig vinterstid da dette er en av museets store attraksjoner. Det er planer om en midlertidig mindre utstilling som skal åpne i mai 2015, men bare denne krever lys for trolig 1 million kroner og hvem har de? — Ja, vi bare spør!

Kari-Anne viste oss også boken hun nettopp har gitt ut, en revidert utgave av hennes magistergrad *Bunad og folkedrakt*. Nok et praktverk fra hennes hånd. Her er det unike bilder fra museets lønnskammer og detaljerte beskrivelser om hvorfor alt er som det er. Nyttig lesning for de som er engasjerte, i søm og drakt fra Telemark og hva som gjemmer seg bak i museets magasiner. Boken er gitt ut på Cappelen Damm forlag og heter "Folkedrakt blir bunad."

Alle de hjerter, som fikk være sammen med museums-konservator Kari-Anne Pedersen, takker henne for denne store opplevelsen!

Gode høstdager med lesing, brodering, sponsing og annet og på gjensyn i Kunst og Industrimuseet den 27.11 med Inge Solheim.

Nina Seeberg

Lysstøperiet

Tekst og foto Nina Seeberg

Anette Solberg Andresen på Veveriet har ikke flere armer enn oss andre, men hun bruker dem tilsynelatende mye oftere og på flere steder.

En av de første dagene i september sitter hun og jeg og prater i den hyggelige bakgårdshagen i Rødfyllgata der kunsthåndverkerne holder til. Fremdeles varmer solen, men også et glødende engasjement hos denne damen.

Det skal bli varmere etter hvert når Lysstøperiet virkelig setter i gang sin produksjon for årets julemarkeder. Anette har tre nyutdannede kostymedesignere til å hjelpe seg med produksjonen i år.

Lysstøperiet hadde sin spede start sent på 1980-tallet, da Norsk Folkemuseum nettopp hadde begynt med julemarked. Anette ble spurt om hun kunne demonstrere dypning av helligtrekongerslys og tok med seg noen lys for salg. Heldigvis hadde hun også med seg noen lysestaker for å vise lysene. Da det mørknet utpå ettermiddagen, måtte hun tenne lysene for det fantes ingen lampe i rommet! Alle lysene hun hadde tatt med for salg gikk fort unna og Anette forsto straks at museet burde ha et lysstøperi.

Lysstøperiet lå først i lokalene der tannlegeutstillingen nå holder til. Siden har det flyttet inn i det som en gang var bryggerhus i Collett- og Cappelengården og som ligger inn den store grønne porten innerst i gaten. Der er det mye bedre arbeidsforhold og Anette har investert i maskiner, utstyr og emballasje til å gjøre produksjonen mer rasjonell, uten at det går på bekostning av det håndverksmessige. Særlig de flerarmede lysene trenger individuell behandling for å bli så fine. Selv om man alltid ønsker å produsere så fort som mulig, er lysproduksjon noe som må foregå i et rolig og langsamt tempo. Dytter man for raskt, smelter alt sammen!

På julemarkedene står barna i sentrum. Lysstøperiet har en stor beholder med hele 12 ulike farger der barna kan farge sine lys for så å pakke dem inn som en nesten helt selvlaget julegave! Ett dypp og lyset blir farget – det er litt magisk, og et meget populært tiltak. Det produseres rundt 1000 rette par lys som går med på de travle markedene. Du kan også få kjøpt ferdig lysmasse og bruksanvisning til helligtrekongers lys, slik at du kan lage alt hjemme i fred og ro.

Lysmassen består av stearin, mest parafin og litt bivoks for å gi den vakre gløden. Foruten helligtrekongerslysene i tre størrelser, er de flotte femarmede julelysene populære. Dersom produksjonen blir ferdig i tide blir det kanskje også syvarmede lys i en liten serie. Rette lys produseres i alle tykkelser og lengder, fra kakelys og juletrelys til tykke lys med ca 5 cm i diameter. De som har spesielle staker og lysekroner kan bestille lys etter egne mål, men det må avtales i god tid før julemarkedene!

Har du ikke anledning til å komme på noen av julemarkedene, får du kjøpt helligtrekongerslys både i museumsbutikken og i husflidbutikker.

Lys er skjøre og må håndteres med varsomhet. Er det for kaldt, blir de sprø og brykker lett – er det for varmt, tar de fort en annen form. De entusiastiske damene påvirkes også av de ytre forholdene. Ved å handle ikke bare på Lysstøperiet, men også i verkstedene i Rødfyllgata vil du som venn av museet bidra til at tradisjonene bæres videre. Det bidrar også til at det i fremtiden kan fortsette å være et levende Norsk Folkemuseum!

Julekonserten

I UTSTILLINGEN NORSK KIRKEKUNST
ONSDAG 3. DESEMBER KL. 19.00

Pianist Ole Christian Haagenrud

Styret i venneforeningen vil også i år arrangere julekonsert. Vi gleder oss til å se så mange som mulig og til nok en gang å få nyte vakker musikk i utstillingen Norsk Kirkekunst.

Årets siste arrangement markerer vi med en av Norges mest talentfulle og lovende konsertpianister. Vi får en unik anledning til å stifte bekjentskap med denne unge mannen i en tidlig fase av hans karriere. Senere blir det sikkert flere muligheter enten hos oss eller andre steder i inn- og utland! Noen har kanskje allerede hørt ham?

Ole Christian Haagenrud (1989) blir regnet som en av de mest lovende unge pianister i Norge. Etter mange år med undervisning av professor Jens Harald Bratlie, studerer han nå med professor Håvard Gimse på det prestisjefylte diplomstudiet ved Norges Musikkhøgskole.

Ole Christian har mottatt en rekke priser og utmerkelser. I 2014 ble han tildelt Robert Levins festspillpris. Han har gjort seg bemerket i nasjonale og internasjonale konkurranser, og i 2008 vant han Ungdommens Musikkmeisterskap der han fikk utmerkelsen Årets musiker. Ole Christian har vært solist med symfoniorkestre som Bergen Filharmoniske Orkester og Kringkastingsorkesteret, og mange av Ole Christians konserter har blitt overført på nasjonal og internasjonal tv og radio.

Etter konserten går vi over til Collett- og Cappelengården der vi spiser og drikker godt. Vi har lagt til rette for at det skal være enkelt og med mulighet til å snakke med hverandre. Kanskje du også vil kunne stifte bekjentskap med nye venner!

Vi minner om at dette og andre arrangementer må dekkes av alle påmeldte. Ved å melde deg på kan vi forhåpentligvis arrangere flere sammenkomster av høy kvalitet i fremtiden. Dersom du ønsker kan du benytte anledningen til å invitere med deg noen du vil introdusere til venneforeningen! Hjertelig velkommen, og nye medlemmer tar vi varmt i mot!

Nina Seeberg

Venneforeningens program

OMVISNING I KUNSTINDUSTRIMUSEET
TORSDAG 27. NOVEMBER KL. 17.30 - 19.00

Inge Solheim vil ta oss med på en runde i Kunstindustrimuseets tekstilsamling i Oslo.

Vi får høre om Norsk tekstilkunst gjennom 800 år, fra 1100-tallet til Frida Hansen. Vi starter med vår nasjonalskatt Baldisholteppet og går videre til norske billedtepper fra 1600 og 1700-tallet. Så nærmer vi oss vår egen tid med billedtepper av Gerhard Munthe og Frida Hansen. Gjennomgangen slutter med vår samtids tekstilkunstnere.

Bakgrunnen for denne omvisningen er at Kunstindustrimuseet skal stenge og samlingen skal pakkes ned og flyttes. En ny montering vil komme på plass i vårt nye Nasjonalmuseum på Vestbanetomten.

Inge Solheim er kjent av venneforeningen fra tidligere omvisning hos Kaare Berntsen og tur til Hafslund Hovedgård og også kjent fra antikvitetsprogram på TV3.

Pris kr. 300
Bindende påmelding innen 20. november.

JULEKONSERT
ONSDAG 3. DESEMBER KL. 19.00

Vår tradisjonsrike julekonsert i utstillingen Norsk Kirkekunst. Kort omvisning om altertavler. Middag i Collett- og Cappelengården. En minnerik aften med gamle og nye venner. Kle deg gjerne i bunad.

Pris kr. 780 pr. person inkludert middag.
Bindende påmelding innen 25. november.

OPPLEV ET JULEPYNTET FOLKEMUSEUM
TIRSDAG 9. DESEMBER KL. 17.00

Vi inviterer til en spesiell og stemningsfull kveld på museet. Utstyr deg med lommelykt og bli med på en oppdagelsestur fra sted til sted i Friluftsmuseet. Vi får utdelt kart, og går rundt på egen hånd og besøker spennende interiører der museets formidlere forteller om juleskikker fra ulike tider. Ta med deg barn og barnebarn og fortell dem også om hvordan julen ble feiret da du var liten. Vi får glimt av juleskikker fra ulike tider. Kanskje får vi se julenissen også.

Barn er en viktig målgruppe for museet, og Venneforeningen håper at arrangementet kan bidra til at barna har lyst til å oppleve og utforske mer av museet. Kom gjerne alene og møt nye mennesker. Det blir en stemningsfull kveld som vi avslutter med å gå rundt juletre ute. Det blir lett servering, aktiviteter, musikk.

Pris kr. 250 pr. voksen. Barn gratis.
Bindende påmelding innen 2. desember.

Påmelding og spørsmål: Kontakt Norsk Folkemuseums Venner på tlf. 22 12 37 00 eller på e-post venneforeningen@norskfolkemuseum.no. Påmeldingene er bindende. Se museets hjemmeside www.norskfolkemuseum.no under Om museet: Norsk Folkemuseums Venner.

Norsk Farmasihistorisk Museum

Bli medlem av
NORSK FARMASIHISTORISK MUSEUM

Norsk Farmasihistorisk Museum er en medlemsforening. Formålet er å bidra faglig og økonomisk til drift av Norsk Farmasihistorisk Museum og skape interesse for farmasihistorie.

Som medlem får du gratis adgang til både Norsk Folkemuseum og Norsk Farmasihistorisk Museum, og *Museumsbulletinen* tilsendt med Norsk Farmasihistorisk Museums sider. Medlemmer har stemmerett ved Norsk Farmasihistorisk Museums årsmøte.

Organisasjoner, bedrifter, enkeltpersoner og familier som ønsker å støtte museet, kan bli medlemmer.

Enkeltmedlemskap kr. 400

Gjelder for den personen kortet er utstedt for.

Familiemedlemskap kr. 600

Gjelder for 2 voksne og barn i følge.

Apotekmedlemskap kr. 1000

Bedriftsmedlemskap kr. 2000

For medlemskap, informasjon og spørsmål:
Norsk Folkemuseums sentralbord: 22 12 37 00.
Mandag - torsdag kl. 9 - 15.
e-post: farmasi@norskfolkemuseum.no

Følg oss på Folkemuseets nettside
med inngang fra forsiden:

www.norskfolkemuseum.no, Om museet,
Norsk Farmasihistorisk Museum.

Nytt fra Farmasimuseet

Årsmøte i Norsk Farmasihistorisk Museum (NFM) ble avholdt 24. april 2014, med 21 medlemmer til stede. Følgende saker var til behandling: årsberetning og rapporter fra utvalgene (aktivitetsutvalget, bibliotekutvalget, utstillingsutvalget, hageutvalget og registreringsutvalget), regnskap 2013, valg av revisor, valg av styremedlemmer med varamedlemmer, valg av valgkomité og kontingenter 2015. Et forslag til vedtektsendring som styret la fram, ble etter diskusjon sendt tilbake til styret.

Aslaug Gombos ble valgt til revisor og Marit Andrew ble valgt til nytt medlem i valgkomiteen. Kontingenter for 2015 ble: kr.400 for enkeltmedlemskap, kr. 600 for familiemedlemskap, kr.1000 for apotekmedlemskap og kr.2000 for bedriftsmedlemskap.

Styret konstituerte seg deretter med Inger Lise Eriksen som styreleder, etter Holger Moe Tørisen, som har vært foreningens leder i fem år. Styret takker Holger for hans mangeårige arbeid for NFM.

Farmasimuseets dag ble avholdt 18. august. Det ble et svært vellykket arrangement, med mange store og små besøkende. Sjefskonservator Inger Jensen ved Norsk Folkemuseum åpnet dagen. Hun fremhevet NFM's betydning for NF, og la spesielt vekt på den flotte urtehagen.

Hovedattraksjonen var lansering av boken *Medisinplanter*, forfattet av Berit Smestad Paulsen, Hege Ekeli og Signe Holta Ringertz. Forfatterne, alle farmasøytter, fortalte om bakgrunnen for og oppbyggingen av boken, som er utgitt med støtte fra Unni og Ragnar Mørks legat. Utgiver er Museumsforlaget. Det var mange av de frammøtte som benyttet anledningen til å kjøpe den flotte boken. Den er nå til salgs i museumsbutikken på Folkemuseet og koster kr. 350. Dette er en ypperlig julegave! Derfor vil vi også selge den under julemarkedet i desember.

Etter introduksjonen av boken fulgte dagens kunstneriske innslag. Jon Egil Brekke framførte med eget gitarakkompagnement tre sanger med tilknytning til medisinerplanter og apotek: den svenske folkevisen «Ut i vår hage», Simon og Garfunkels «Scarborough Fair» og Inger Hagerups «Min onkel triller piller på byens apotek». Stor begeistring!

Det ble selvsagt servert smaksprøver med urteinnhold: sitronmelisse, ingefærjuice og hyllebærjuice, anisdrops og rabarbrakake. I tillegg fikk publikum prøve hvordan planten Aloe vera tradisjonelt har blitt brukt til å smøre på huden sam-

menlignet med Aloe vera gelé fra apoteket. Og blodiglene i sin glassbeholder i Hjorten vakte som alltid begeistring. Vår vakre urtehage hadde selvsagt også mange besøkende.

Det arbeides kontinuerlig for å gjøre NFM tilgjengelig, uten at det er vakter til stede. Den nye legemiddelutstillingen «Hva leger hva» i andre etasje er åpen, og urteloftet og etter hvert Frogner apoteks laboratorium kan beskues gjennom plek-siglass-dører. Vårt neste utstillingsprosjekt er en arkivaliutstilling i «hjørnerommet» i første etasje, som etter planen skal åpnes i mai neste år.

GAVER TIL MUSEET

Det er inntaksstopp for gjenstander ved Norsk Folkemuseum. Det betyr at det må være gjort avtale om ev. mottak før noe leveres på museet. Museet er imidlertid interessert i utdanningspapirer fra moderne tid fra både cand.pharm, reseptar og apotekteknikere. Kontakt er Gjertrud Sæter; se kontaktinformasjon nederst.

STOR FRIVILLIG INNSATS

Norsk Farmasihistorisk Museum har mange frivillige farmasøytter som gjør en stor og viktig jobb for museet. Medlemmene i utvalgene legger ned mange ubetalte timer for å registrere gjenstander og bøker, lage utstillinger, vedlikeholde urtehagen og sørge for at museet kan holdes åpent i sommersesongen og under julemarkedet. I tillegg er det mange som bidrar med omvisning på museet i sommersesongen, som stiller i tidstypiske drakter på Farmasimuseets dag og som kler seg godt og

NY BOK

Med boka *Medisinplanter* gir forfatterne Berit Smestad Paulsen, Hege Ekeli og Signe Holta Ringertz et tilskudd til museets kunnskapsutvikling der urtehagen løftes frem og formidles på en ny og spennende måte.

Boka beskriver sytti vanlige medisinerplanter og gir blant annet praktisk veiledning om anbefalt bruksområde. Museumsforlaget 2014.

selger varer på julemarkedet. Uten alle disse ville vi ikke klart å vise fram og formidle kunnskap om vårt flotte museum på en farmasifaglig måte! En stor takk til dere alle!

God høst og vel møtt på julemarkedet, som i år er lørdag og søndag 6./7. og 13./14. desember.

Hilsen styret i Norsk Farmasihistorisk Museum
Inger Lise Eriksen, styreleder

TA KONTAKT

Har du lyst til å være frivillig medhjelper? Kanskje DU verver nye medlemmer? Andre spørsmål eller kommentarer?

Kontakt vår konservator Gjertrud Sæter:
e-post: gjertrud.seter@norskfolkemuseum.no
telefon: 40 02 35 35

FARMASIMUSEET PÅ NETT

For å komme inn på våre hjemmesider må man starte på Norsk Folkemuseum www.norskfolkemuseum.no - deretter gå inn på «Om museet» hvor man finner Norsk Farmasihistorisk Museum i høyremargen.

Arkivalia i Farmasimuseet

av Anne Cathrine Sund

Arbeidet med å sortere diverse materiale fra magasinet i Norsk Farmasihistorisk Museum ble startet i 2011. Materialet er sortert, registrert i Asta og pakket i 71 arkivbokser. Hva fant vi i alle pakkene, eskene og konvoluttene?

Materiale fra mange av landets apotek, opplysninger om enkeltpersoner, diverse komitereferater, opplysninger om Farmasøytisk institutt og mye mer. Nedenfor er det listet opp noen smakebiter, men hele samlingen er nå å finne hvis man søker i Arkivportalen.

PERSONER

Arkivet inneholder bevillingsbrev, attester, lærebrev og vitnemål for en rekke personer i tidsrommet 1813–1955. Bevillingsbrevet fra 1813 er utstedt i København og senere «konfirmeret og stadfestet» i 1817 av kong Carl i Stockholm.

Bevillingsbrevene for utnevnelse til apoteker er utstedt fra rekken av konger fra og med Fredrik VI til og med Olav V. Utforming av brevene viser en tydelig tendens mot et stadig mer nøkternt samfunn. Utnevnelse av apotekere i Statsråd varte til 1970-tallet.

Enkelte personer er spesielt godt dokumentert, som for eksempel professorene Ellen Gleditsch og Bjarne Samdahl: Ellen Gleditsch fra middelskoleeksamen i 1895 til hennes avskjed i nåde som professor i kjemi i 1946 og Bjarne Samdahl med forelesningsreferater og æresbevisninger i tiden 1918–1966.

Av kjente apotekere finner vi god dokumentasjon om følgende: Harald Thaulow, Hans Henrik Hvoslef, Nicolai Aagaard Sverre, Carl Stousland og Ragnar Mørk.

APOTEKDRIFT

Data fra apotekdrift finnes fra en rekke apotek og dekker tiden fra 1878 til 1991. Dette gjelder økonomi, sprit- og narkotikaregnskap, laboratoriejournaler, personalbøker, produksjonsjournaler, visitasjonsprotokoller med mer.

Enkelte apotek er spesielt godt dokumentert, for eksempel apoteket Falken i Oslo under 2. verdenskrig, apotekene på Hamar i tiden 1938–1966 og Svaneapotheket i Oslo.

Vareopptellingsliste fra Svaneapotheket i Oslo tatt opp 22.04.1852 og vareopptellingsprotokoll fra samme apotek i 1925 hører med til de mer spesielle enhetene.

Museets samling av reseptkonvolutter dekker tidsrommet 1872 til 1990-tallet og stammer fra 287 norske apotek.

Museets eldste resept er fra 1795 og er beskrevet av Gunvor Solheim og Jan Karlsen i Cygnus, hefte 18 i 2011. Det finnes også flere resepter fra 1800-tallet og frem til 1970, men nyere resepter er det få av.

En interessant samling fra Skiens apotek 1842–1848 inneholder regninger med bilag i form av resepter til hoffmarskalk Løvenskiold på Fossum Bruk. Reseptene er utstedt til brukets arbeidere og deres familier, andre bestillingsbilag dreier seg om finere varer til bruk i husholdningen.

Eksempler på falske resepter fra 1960-årene finnes også.

ANNET MATERIALE

Dokumenter fra komiteen som arbeidet med opprettelse av et farmasøytisk institutt er innlemmet i samlingen, likeledes anbudsinnbydelsene for utstyret til det nye instituttet.

Alt om Laboremus, som var en faglig aktiv forening i tiden 1941–1977, er arkivert i form av medlemskartotek og oversikt over foredrag som ble holdt.

Museet har nettopp mottatt en del materiale som vil bli ordnet og innlemmet i arkivet.

Innholdet i arkivet er fra i høst søkbart i Arkivportalen. Under de respektive boksnummerne, finnes detaljerte lister over innholdet slik at det skal være enkelt å finne det man er interessert i. Innholdet er ikke skannet og digitalisert.

Anne Cathrine Sund og Aslaug Gombos foran arkivet til Norsk Farmasihistorisk Museum, som de har ordnet. Et stort arbeid er nedlagt, men museet får stadig inn interessante tilvekster til arkivet. Foto: Norsk Folkemuseum.

Visitasjonsprotokoller

av Aslaug Gombos

Norsk Farmasihistorisk Museum har et omfattende arkiv. En del av dette arkivet er visitasjonsprotokoller fra 98 norske apotek. Eldste protokoll er fra 1793.

Visitasjon av apotek har vært påbudt helt siden det i 1619 ble utstedt en kongelig forordning som regulerte og klarla apotekers rettigheter og plikter i Danmark og Norge. Ordningen ble videreført i den første apotekloven for Danmark og Norge i 1672, og senere i de norske apoteklovene fra 1909 og framover til vår tid.

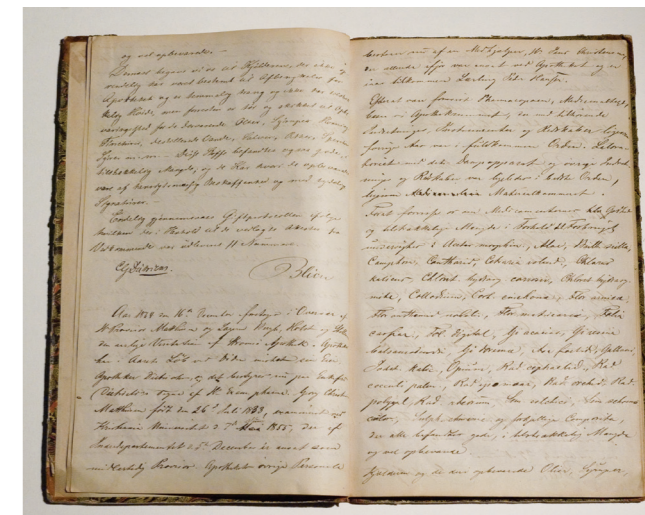
Ettersynet ble i starten foretatt av leger, men med apotekloven av 1909 ble det bestemt at de årlige visitasjoner skulle utføres av offentlig oppnevnt farmasøyt. Ut fra de bestemmelser som gjaldt skulle visitator blant annet:

- gjennomgå apotekets giftprotokoll
- undersøke apotekets lager av legemidler
- påse at gjeldende medisinaltakst ble overholdt
- se til at standglass og krukker var signert etter gjeldende farmakope
- rapportere til departementet om antall medhjelpere og lærlinger

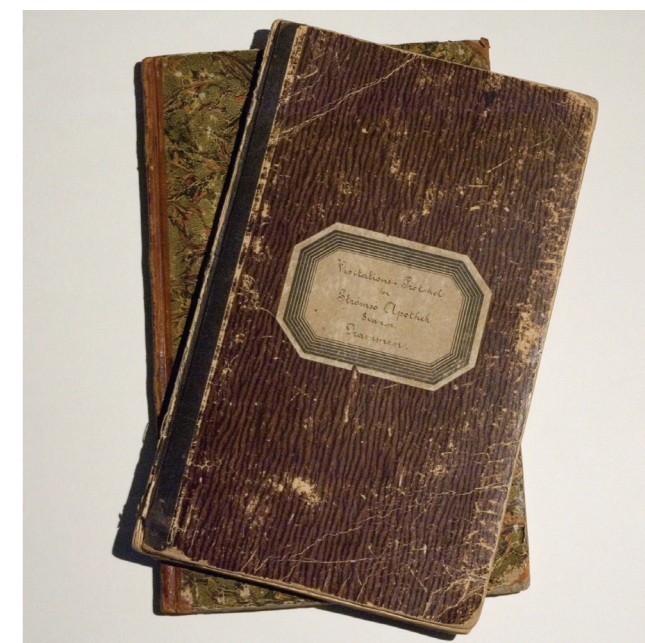
Visitators undersøkelser og bemerkninger ble protokollført, og protokollen ble oppbevart i apoteket. Museumsarkivets eldste protokoller er fra Elefantapoteket i Kristiansand fra 1793, fra Elefantapoteket i Moss fra 1806, fra Svaneapotheket i Oslo fra 1820, fra Løveapoteket i Kristiansand fra 1832 og fra Holmestrand apotek fra 1841. I alt har Farmasihistorisk museum protokoller fra 98 apotek. Til sammen dekker protokollene en periode på 200 år i norske apotek fram til 1996, og gir unike tidsbilder. Som eksempel kan nevnes at første visitasjon i et nyopprettet apotek på 1800-tallet gjerne beskriver i detalj lokalene med offisin, materialkammer og laboratorium med tilhørende utstyr. Videre følger en oversikt over de legemidler apoteket har skaffet til lager, antall ansatte, og selvsagt bemerkninger om noe savnes eller bør endres.

På 1960-tallet kommer det en endring i protokollene. Visitasjon foretas, men protokollen forteller bare om tidspunkt for ettersynet og henviser til en innberetning som vil bli ettersendt i posten. De fleste protokoller av nyere dato har disse innberetningene som vedlegg, mens andre mangler dem. I protokollene i museets arkiv er de siste visitasjonene datert 1996.

En oversikt over protokollene er tilgjengelig på Arkivportalen på nettet. Protokollene vil ikke kunne lånes, men vil være tilgjengelige for studier og forskning ved biblioteket på Norsk Folkemuseum.

Et par sider fra Strømsø apoteks første visitasjonsprotokoll. Bildet viser underskriftene til apoteker C. G. Dietrichs og visitator Blich.

Visitasjonsprotokoll for Strømsø apotek Svanen, Drammen. Begge foto: Anne-Lise Reinsfelt, Norsk Folkemuseum

Farmasihistorisk museum ønsker flere visitasjonsprotokoller fra norske apotek.

Ta gjerne kontakt med førstekonservator Gjertrud Sæter: gjertrud.seter@norskfolkemuseum.no

B-blad

Returadresse:
Norsk Folkemuseum
Postboks 720 Skøyen
N - 0214 Oslo

